

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

2013

Dobromila Jakešová

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Diplomová práce

Šoa plzeňských Židů
Dobromila Jakešová

Plzeň 2013

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Evropská kulturní studia

Diplomová práce

Šoa plzeňských Židů

Dobromila Jakešová

Vedoucí práce:

Mgr. Věra Tydlitátová, Th.D.

Katedra blízkovýchodních studií

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Konzultant:

Plzeň 2013

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval(a) samostatně a použil(a) jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2013

..... Dobromila Jakešová

Obsah

1 ÚVOD	1
2 NEJSTARŠÍ ZPRÁVY O ŽIDOVSKÉ KOMUNITĚ V PLZNI PŘÍCHOD ŽIDŮ DO PLZNĚ PO ZALOŽENÍ MĚSTA AŽ DO JEJICH VYHNÁNÍ ROKU 1504.....	2
2.1 Židé v Plzni v 16. a 17. století.....	7
2.2 Počátek obnovy židovské komunity v Plzni v 18. a 19. století	10
2.3 Vývoj v 19. století a antisemitismus v Plzni.....	13
2.4 Krátké shrnutí historického úvodu.....	17
3 VZNIK MYŠLENKY KONEČNÉHO ŘEŠENÍ	18
3.1 Počátek likvidačního procesu, historie vzniku a jeho průběh	18
3.2 Začátek pronásledování	18
3.3 Osvětim - začátek konečného řešení	21
3.4 Terezín.....	24
3.5 Osobní vzpomínky přeživších.....	26
3.6 Deník Věry Kohnové	30
3.7 Konec války a potrestání zločinů	33
3.8 Norimberský proces	34
3.9 Není v nich pocit viny	34
3.10 Osobní shrnutí kapitoly.....	37

4	NÁVRAT A DOBA POTÉ	41
4.1	Návrat z Terezína a doba poté	41
4.2	Politické procesy.....	44
5	ZÁVĚR	53
6	PŘÍLOHY	57
7	SLOVNÍČEK POJMŮ	67
8	DĚJINY ŽIDŮ V ČESKÝCH ZEMÍCH V DATECH	69
9	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ.....	74
9.1	Citovaná literatura.....	75
9.2	Bibliografie	77
9.3	Monografie a statě:	79
9.4	Elektronické zdroje:.....	80

1 ÚVOD

Téma holocaustu, které jsem si vybrala pro tuto práci, je velmi široké a myslím, že i důležité pro dnešní společnost. Jedná se o téma, kterým se do dnešního dne zabývá velké množství historiků a snaží se vysvětlit jeho příčiny a hlavně dopady na dnešní společnost.

Mým úkolem, který se zde pokusím ukázat, je objasnění systému fungování holocaustu na našem území, ale především v Plzni. Práce se člení do následujících hlavních kapitol. První hlavní kapitola nazvaná Nejstarší zprávy o židovské komunitě v Plzni, příchod Židů do Plzně po založení města až po jejich vyhnání roku 1504. Tato kapitola je členěna na několik podkapitol a líčí zde první zmínky o příchodu Židů na území města Plzně a jejich život v historických souslednostech. Jsou zde zachyceny první pogromy a náznaky antisemitismu a pronásledování.

Ve druhé hlavní kapitole jsem se pokusila nastínit vývoj pronásledování plzeňských Židů po propuknutí pronásledování a uskutečňování takzvaného „konečného řešení“. V jednotlivých podkapitolách je popsán systém likvidace a pronásledování Židů za války v Plzni.

V poslední třetí hlavní kapitole jsem se pokusila využít vzpomínek přeživších holocaust a citovat jejich vzpomínky. V následujících podkapitolách se chci také věnovat chování ostatních lidí k přeživším a jejich dalšímu pronásledování i po skončení války, kdy perzekuce pokračovala a dále byli vyčleňováni ze společnosti. V neposlední řadě je tu i kapitola o dnešní situaci a rozvoji neonacismu a antisemitismu mezi mladým obyvatelstvem.

Snažila jsem se používat relevantní literaturu, ale k přímé problematice holocaustu Židů v Plzni jsem našla jen velmi omezené množství literatury. Pokusila jsem se tedy informace dohledat a čerpala jsem ze vzpomínek přeživších, i když toto nebylo jednoduché. Mnoho

přeživších mě odmítlo s tím, že se nechtějí k danému traumatu vyjadřovat.

2 NEJSTARŠÍ ZPRÁVY O ŽIDOVSKÉ KOMUNITĚ V PLZNI, PŘÍCHOD ŽIDŮ DO PLZNĚ PO ZALOŽENÍ MĚSTA AŽ DO JEJICH VYHNÁNÍ ROKU 1504

Královské město Plzeň bylo založeno okolo roku 1295. Významná řezenská a norimberská obchodní stezka přivedla do města židovské obchodníky brzy po jeho založení. Doklady o oficiálním osídlení jsou k dispozici až z doby Karla IV.¹

Postavení Židů v českých zemích nebylo do konce 12. století právně ošetřeno. Podobně jako ve většině zemí Evropy, bylo i u nás postavení Židů až do počátku 13. století celkem uspokojivé.² Ke změně došlo po zasedání IV. lateránského koncilu v roce 1215.³ Papežem Inocencem III. byla potvrzena úplná segregace židovského obyvatelstva, která byla vyhlášena předchozím církevním koncilem. Jednou z forem segregace bylo viditelné označení oděvů židovských obyvatel. Styk křesťanů a Židů byl od počátku 13. století přísně omezován. Probíhal prakticky jen v oblasti obchodní a právní. Od roku 1268 byl styk omezen nejpřísněji, kdy se Židé a křesťané nesměli stýkat již úplně a Židé byli vykázáni do uzavřených ulic a čtvrtí, a došla tak k vytvoření židovských ghett. Majoritní společnost určila Židům, i jakým způsobem si mají obstarávat obživu. Byl to obchod s úroky – půjčování peněz, tyto činnosti byly křesťanům zakázané. Dále nesměli provozovat mnoho řemesel, vlastnit půdu a ji obhospodařovat.⁴

Ve 13. století se situace zásadně mění.⁵ Právní postavení Židů se velmi omezuje statutem *servi camerae regiae* (služebníci či otroci

¹ Špírková, V. Židovská komunita v Plzni, str. 5

² Ben-Sasoon, Hayim: History of Jewish People, str. 34

³ Redina, C.: Příběhy papežů, dějiny tajemství, str.333 - 359.

⁴ Špírková, V. Židovská komunita v Plzni, str. 5

⁵ Zemlička, Josef: *Čechy v době knížecí (1034-1198)*, str.60

královské komory, Kammerknechte).⁶ Tímto byli Židé přímo podřízeni panovníkovi a jen ten mohl rozhodovat o jejich záležitostech jak majetkových, tak i rodinných. Panovník velmi často využíval služeb židovských bankéřů k uspokojení svých finančních potřeb, a formálně tak poskytoval Židům ochranu. Pokud se ale panovníkovi nechtělo platit dluhy, vyhlásil pogrom a terčem útoků se stala židovská komunita. Za oběť jeho zvrůle padaly nejen hlavy, ale i domy a synagogy. Na základě dřívějších dokumentů a blíže neznámých privilegií vydal král Přemysl Otakar II. roku 1254 Statuta Judaeorum.⁷ Statuta Judaeorum ve svých dvaatřiceti paragrafech vyhlásila základní zákony, upravující poměr Židů k panovníkovi. Privilegium právně definovalo postavení židovských obyvatel jako přímé poddané krále, dále jim zaručovalo ochranu, svobodu náboženského života a povolilo jim obchod s penězi. Za slíbenou ochranu a výsady platila židovská obec králi daně, podle potřeby další dávky a poskytovala půjčky. Privilegium obsahovalo zásady pro značně autonomní správu a soudní praxi uvnitř obcí. Útoky proti židovskému obyvatelstvu byly napříště chápány jako útok proti královské komoře. Privilegium zaručovalo židovským obchodníkům volný přechod hranice, stanovilo povinnost platit cla a určovalo pravidla obchodu s penězi. Sedm paragrafů objasňovalo půjčky, zástavy, dluhy, úroky a způsob řešení sporů.⁸

Díky tomuto privilegii bylo postavení židovského obyvatelstva dobře právně zabezpečeno. Vděčnost a sounáležitost s českým státem je zachycena v hebrejských rukopisech. Tato privilegia platila jen do konce vlády tohoto panovníka, který je vyhlásil. Nový panovník je musel znova potvrdit a obnovit. Za tento akt se muselo opět zaplatit. Následná privilegia vycházející ze Statuta Judaeorum potvrdili postupně také

⁶ Šmahel, F.: *Husitské Čechy: Struktury procesy, děje*, str. 42

⁷ Datem vydání bývá udáván 29. březen 1254. Historička Jana Zachová uvádí datum o osm let pozdější, s ohledem na titul panovníka, který používal později. Viz Pěkný T.: *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, dále jen Pěkný T.: *Historie ...*, str. 23

⁸ Špirková, V. *Židovská komunita v Plzni*, str. 5

Lucemburkové. Jan Lucemburský neznámo kdy, Karel IV. roku 1356 a Václav IV. roku 1393.⁹

Z doby Karla IV. máme první písemnou zmínku o Židech v Plzni. V této době dochází v německy mluvících zemích a částečně na území Čech a Moravy k největším pogromům židovského obyvatelstva. Patrně proto vydává roku 1338 Karel, v té době markrabí moravský, toto nařízení¹⁰: „*Karel, markrabí moravský, nařizuje přísně rychtáři a konšelům města Nového Plzně, aby nedopustili týrati židy u nich v městě bydlící, a kdyby přece, kdo se opovážil proti tomuto nařízení jednatí, aby toho přísně potrestali.*“¹¹

Druhou zmínkou o přítomnosti Židů v Plzni je pověření křížovníka Německých rytířů vybírání daní jak od křesťanů, tak od Židů, ze 17. září 1375. Doslovně¹²: „*Dominus Zyfridus habet potestatem eandem peculium inter Judeos sive Christianos conquire*“. Tato pergamenová listina, opatřená třemi visutými pečetěmi, je uložena v archivu města Plzně.¹³

Dalším pramenem jsou soudní knihy. V Liber judicii, jak uvádí Bohumil Bondy¹⁴, se nedochovaly žádné zmínky o Židech v Plzni ze 14. století, ale na počátku 15. století Židé v Plzni tvořili zvláštní obec, drželi ve svých rukách poměrně dosti domů, hlavně v dnešní Sedláčkově a Solní ulici. Tato část města však nebyla oddělena, tak jako jinde¹⁵. Prostor byl na západě ukončen městskými hradbami, na severu jej

⁹ Tamtéž, str. 5,

¹⁰ Strnad J.: Listnář královského města Plzně a druhy poddaných osad, dále jen Strnad: Listnář, část I., str. 46, list č. 43

¹¹ Špírková, V. *Židovská komunita v Plzni*, str. 5

¹² Strnad J.: Listnář, část I., str. 127, list č. 118

¹³ Špírková, V. *Židovská komunita v Plzni*, str. 6

¹⁴ Bondy Bohumil, dvorský František: K historii Židů v Čechách, na Moravě a v Slezku, dále jen Bondy, Dvorský: K historii..., díl I., str. 886-887, list č. 1141

¹⁵ Ghetta vznikají až po papežském ediktu Pavla IV. roku 1556, původ slova je z italského *geto nuovo* (Nová slévárna), což bylo zcela židovské segregované sídliště v Benátkách

uzavírala slepá ulička vedoucí ke katovně. Za synagogou či školou se nalézaly v katovské uličce další dva domy.¹⁶

V době husitských válek je plzeňská židovská obec již početná a má proto svoje nároky.¹⁷ Nejprve žádá o koupi pozemku pro zřízení hřbitova a později školy. Za husitských válek se židovské obyvatelstvo postavilo na stranu plzeňských obyvatel. Je doložena jejich pomoc při budování městských příkopů v roce 1420 i při obraně města v roce 1433.¹⁸

Koncem 15. století se měnil status, který Židům vyhradila středověká společnost. Novým zněním kanonického práva bylo umožněno křesťanům otevřeně obchodovat s penězi. Židé se tak ocitli ve složitých situacích vůči vladaři, protože již nemohli poskytovat výhodné půjčky, ale nebyli často schopni platit vysoké daně a odvody královské komoře.¹⁹

Židé té doby, žijící nejčastěji ve městech, se živili řemesly a obchodem. Obchod s penězi a úvěry byl spojen s židovskou komunitou natolik, že Ladislav Lábek uvádí krytí pojmu Žid a obchodník. Hlavní protižidovskou silou té doby byly městské obce spolu s cechovními korporacemi a ne vždy používaly čistých prostředků. V té době dochází nejen k pogromům na židovské obyvatelstvo, ale města dokonce dostávají od krále povolení k vyhnání Židů „na věčné časy“. Roku 1499 Karlovy Vary, 1502 Cheb, 1504 Plzeň, 1506 Jihlava, 1508 Louny apod. V době svého vyhnání byla plzeňská židovská náboženská obec druhou nejpočetnější po Praze.²⁰

Příčinou byly neurovnané poměry v zemi, které znamenaly pro Židy vždy dobu nebezpečí. Po husitských válkách, a po uvržení krále Jiřího

¹⁶ Špírková, V. *Židovská komunita v Plzni*, str. 6

¹⁷ Šmahel, F.: *Husitské Čechy: Struktury procesy, děje*, str. 42.

¹⁸ Špírková, V. *Židovská komunita v Plzni*, str. 6-9

¹⁹ tamtéž, str. 9, viz také:

²⁰ tamtéž, str. 10

z Poděbrad do klatby se do Plzně stěhuje arcibiskupství. Plzeň, původně se klonící k husitství, se stala opět katolickou „papeženskou“.²¹ Nejen tím se zhoršují vztahy křesťanského obyvatelstva k Židům. Tradiční obchod se zbožím, z kterého byli Židé v průběhu 12. a 13. století postupně vytlačováni, byl často nahrazen obchodem s penězi. Tento křesťanům dříve zapovídaný obchod jim byl na konci 15. století umožněn. Po husitských válkách se otvírají nové možnosti úvěrového podnikání. Úvěry v tomto období prudce klesaly a snaha o vytlačení Židů i z těchto obchodů se projevila v řadě omezení a zákazů.²²

Prvním projevem těchto nevraživostí v Plzni bylo nařízení z 2. 9. 1493.²³ Toto nařízení přikazovalo domácím i přespolním Židům nosit tzv. „židovské kukly“, Židovkám pak šlojíře²⁴ se žlutými okraji pro odlišení od ostatních obyvatel. Neuposlechnutí tohoto příkazu bylo trestáno pokutou pěti grošů.²⁵

1. listopadu roku 1504²⁶ se situace vyhroutil. Král Vladislav II. Jagelonský udělil plzeňským měšťanům privilegium, které umožnilo vypovězení Židů z města „kdykoliv se jim zdálo, vidělo a líbilo“. Poslední židovský dům byl prodán do křesťanských rukou až roku 1542. Konec židovské komunity v Plzni nastal se zánikem židovské školy či synagogy, tj. roku 1533. V době svého zániku byla plzeňská židovská obec po Praze druhou nejvýznamnější obcí.²⁷

²¹ Čornej, Petr: *Lipanská křižovatka: příčiny, průběh a historický význam jedné bitvy*, str.277.

²² Špirková, V. *Židovská komunita v Plzni*, str. 10, viz také: Čornej, Petr: *Lipanská křižovatka...*

²³ Z rejstříku rozepří č. 39, p. 19, Archiv města Plzně

²⁴ Šlojíř, závoj, ženská pokrývka hlavy

²⁵ Tamtéž, str. 10

²⁶ Pergamenová listina s visutou pečetí č. 310, archiv města Plzně sg. I 261, K 18

²⁷ Tamtéž, str. 10

2.1 Židé v Plzni v 16. a 17. století

Na počátku panování Ferdinanda I. Habsburského²⁸ se zdálo, že postavení Židů bude stabilnější. Roku 1517 jim panovník potvrdil staré výsady, přislíbil ochranu, snažil se omezit politickou moc měst, zřídit českou komoru, jejímž zájmem bylo udržet příjmy z židovských daní. Rozpory dříve zmíněné, však byly příliš hluboké a spíše narůstaly. Ferdinand I. v obavě, aby neztratil zdroj svých příjmů, dlouho odolával. Jestliže nakonec souhlasil s vypovězením Židů z celého království, byl k tomu donucen okolnostmi. Ferdinandovo finanční zázemí bylo značně nejisté, potřeboval úvěry a peníze. Ty mu mohli poskytnout Židé, proto potvrdil jejich privilegia a občas je bral v ochranu.²⁹

Vypovězení ze země vyhlásil český sněm 12. - 19. září 1541. Předcházela mu řada stížností kromě tradičních náboženských (znesvěcení hostie, rituální vražda) i žaloby proti vývozu stříbra ze země, a importu „lehké mince“. Doba k vystěhování byla velmi krátká. Termínem byl 11. listopad, protože nebylo možné jej dodržet, dostaly mnohé obce odklad na jeden rok. To se stalo podnětem k vydávání časově omezených povolení k pobytu, které bylo zdrojem korupce, obviňování a rozepří mezi křesťany a Židy. Na návrh české komory byl roku 1545³⁰ vydán všeobecný glejt, který povoloval pobyt těm Židům, kteří zde byli již usedlí. Města tento postoj odmítla a roku 1557 jej na nátlak Ferdinand I. odvolal. Po tomto více než dvě desítky let trvajícím morálně i finančně náročném boji se česká ghetta vzpamatovávala jen pomalu.³¹

²⁸ Rada, I.; Vaníček, V.; Čornej, P.; Čornejová, I. *Dějiny země Koruny české I. Od příchodu Slovanů do roku 1740.* str. 112.

²⁹ Špirková, V. *Židovská komunita v Plzni*, str. 10-12

³⁰ Rada, I.; Vaníček, V.; Čornej, P.; Čornejová, I. *Dějiny země Koruny české I. Od příchodu Slovanů do roku 1740.* str. 114

³¹ Špirková, V. *Židovská komunita v Plzni*, str. 12

V 16. století Židé v Plzni ve větším počtu nebydleli. Roku 1584 si kupují Židé právo navštěvovat plzeňské městské výroční trhy. Ty byly až do konce 17. století tři – po druhé neděli postní (únor – březen), po sv. Bartoloměji (24. srpen) a po sv. Martinu (11. listopad). Městské výroční trhy sloužily především zemskému a zahraničnímu obchodu.³²

Po nástupu Rudolfa II. na trůn (1576 – 1611)³³ si česká ghetta oddechla. Při confirmaci dřívějších privilegií ujistil Židy, že nebudou vypovídáni ani z Prahy, ani ze zemí české koruny. Roku 1585 potvrdil podřízenost pražského ghetta císařskému soudci a legalizoval většinu obchodů českých Židů se zbožím. Roku 1599 osvobodil pražské židovské město od mýt a cel ve městech pražských, o dva roky později ho vzal pod ochranu před cechy.^{34 35}

Větší právní jistota, potvrzená panovnickými edikty, uvolnění obchodu a částečně i řemesel, větší volnost v samosprávě ghetta – to vše pomohlo k tomu, že se hospodářský a kulturní život českých a moravských židovských obcí stabilizoval a bez větších výkyvů se rozvíjel až do počátku třicetileté války.³⁶

Pro pražské židovské město bylo toto období nejvýznamnější dobou v jeho dějinách. Nejen pro pražské židovské město byla tato doba velmi příznivá, ale i pro ostatní židovské komunity v celém království. Po roce 1567, kdy se stalo hospodářskou velmocí, a na čas bylo nejlidnatějším ghettem, bylo jakýmsi hlavním městem celé české židovské

³² Tamtéž str. 13

³³ Rada, I.; Vaníček, V.; Čornej, P.; Čornejová, I. Dějiny zemí Koruny české I. Od příchodu Slovanů do roku 1740. str. 123

³⁴ Špírková, V. Židovská komunita v Plzni, str. 13

³⁵ Čechy a Evropa v kultuře 19. století (1990 : Plzeň, Česko); ČORNEJ, Petr, ed. a PRAHL, Roman, ed. Čechy a Evropa v kultuře 19. století: [sborník symposia pořádaného Národní galerií v Praze a Ústavem pro českou a světovou literaturu ČSAV v rámci Smetanových dnů v Plzni ve dnech 22. - 24. března 1990. Praha: Národní galerie, 1993. 172 str.

³⁶ Špírková, V. Židovská komunita v Plzni, str. 13

diaspory. Bylo hlavním městem aškenázské kultury na českém území. V Praze působily talmudistické školy, pracovaly tu hebrejské tiskárny. Tato doba bývá nazývána zlatým věkem českých Židů.³⁷

Řekneme-li, že ještě v průběhu třicetileté války zůstávalo právní postavení Židů bez větších problémů, platí to jen obecně. Některé obce byly přesto v ohrožení.³⁸

V 17. století jsou záznamy o Židech v Plzni velmi řídké, ojedinělé zprávy se dochovaly v souvislosti s výročními trhy, kde se shromažďovala i početná židovská komunita. Tyto trhy trvající čtrnáct dní, vedly plzeňské měšťany roku 1643 k protestům proti zdržování se Židů ve městě přes noc a slavení šabatu přímo ve městě. Při nedodržení zákazu byli Židé pokutováni. Tím byl problém patrně vyřešen, protože v roce 1696 povoluje purkmistr Židům, ve městě při výročních trzích se zdržujících, přivážení *košer masa*, pro vlastní potřebu. Magistrát *košer maso* povoluje přivážet s podmínkou zákazu dalšího obchodu s ním.^{39 40}

Po vestfálském míru ukončujícím třicetiletou válku, byla situace v českých zemích velmi napjatá, zejména pro židovskou komunitu. Český sněm roku 1650 svým usnesením značně omezil podnikání Židů a snažil se o snížení počtu Židů v zemi. V roce 1679 byla jmenována první redukční komise, která provedla soupis židovského obyvatelstva.⁴¹

Z té doby se zachovaly zprávy o násilných křtech židovských obyvatel. V Plzni byly tyto křty prováděny s velkou slávou. Křty prováděli vysocí duchovní hodnostáři a kmotrem byl často sám purkmistr, jeho

³⁷ Tamtéž str. 13,

³⁸ tamtéž, str. 13-14

³⁹ Košer zpracování masa znamená, že toto maso i jiné potraviny byly zpracovány podle přísných hygienických a hlavně náboženských způsobů přípravy košer židovského jídla, kdy na jeho přípravu a úpravu dohlížel rabín.

⁴⁰ Špírková, V. *Židovská komunita v Plzni*, str. 13-14

⁴¹ tamtéž, str. 14

manželka nebo významní měšťané. První byla v plzeňském farním kostele pokřtěna Marie Magdalena N. R. (celé jméno a původ není udán) dne 13. června 1671. Arciděkanem Janem Alexejem Čapkem byla 26. ledna 1674 pokřtěna dcera židovských rodičů Eva Anna Kateřina. Kazatel františkánského řádu žádal v témže roce o křestní dar pro další pokřtěnou Židovku. V devadesátých letech byly provedeny ještě další čtyři křty. Také v pozdějších letech se vyskytly další dva podobné případy.^{42 43}

2.2 Počátek obnovy židovské komunity v Plzni v 18. a 19. století

Za vlády císaře Karla VI. (1711 – 1740) došlo ke dvěma zásadním zásahům do života židovského obyvatelstva. *Translokační reskript*⁴⁴ z prosince 1726 významně zasáhl do života ghatt a podpořil segregaci židovského obyvatelstva. *Familiantský zákon*⁴⁵ určil počet židovských rodin, kterým byl umožněn pobyt v zemi. Tento *numerus clausus*⁴⁶ umožňoval pouze nejstaršímu synu získat *inkolát*, tj. státní občanství ve stavovské monarchii.⁴⁷

S nástupem Marie Terezie na trůn (1740- 1780) se situace ještě zhoršila. Císařovna obvinila Židy ze zemské zrady a roku 1744 je vypověděla ze země. Podmínky vypovězení byly velmi kruté. Vystěhování mělo proběhnout do 45 dnů. Protože propojení, především v ekonomických oblastech, bylo velmi složité, intervenoval za Židy sám

⁴² Schiebl Jaroslav: Židé v Plzni..., Plzeňsko 1930, r. 12, č. 6, str. 113, všechny případy

⁴³ tamtéž, str. 14

⁴⁴ Translokační reskript nařizoval přestěhování do zvláštních ulic, čtvrtí, především ve větší vzdálenosti od katolických kostelů, hřbitovů a poutních míst.

⁴⁵ Familiantský zákon určil ženatým a ovdovělým Židům postavení hlavy rodiny, po smrti hlavy rodiny, přecházelo číslo na nejstaršího syna. Rodiny s dcerami byly považovány za vymřelé, dcery se mohli provdat jen do ciziny. Mladší synové museli odejít do ciziny, pokud chtěli založit rodiny.

⁴⁶ Numerus clausus určil počet židovských rodin v zemi, v Čechách na 8541 rodin

⁴⁷ Špirková, V. *Židovská komunita v Plzni*, str. 14

papež, vyslanci Anglie, Dánska, Holandska, Turecka spolu s českou šlechtou. Marie Terezie nakonec svůj zákaz pobytu v zemi odvolala, ale postihla Židy *toleranční daní*⁴⁸. Doba Marie Terezie byla opravdu tvrdou zkouškou pro židovské obce. Roku 1762 znovu nařizuje viditelné označení všech Židů. I nadále platil *familiantský zákon a numerus clausus*.⁴⁹

Zajímavé bylo v této souvislosti rozhodnutí plzeňských radní z 28. července 1760: „...*mladí a bez vousův v kraji se vynacházející Židé nemají býti přidržováni k nošení žlutého vejlošku*“^{50, 51}.

Zcela odlišná situace nastala v době vlády Josefa II. (1780 – 1790)⁵². Změny přišly s celým jeho reformním úsilím. 12. října 1781 zrušil Josef II. povinnost nosit viditelné označení židovského původu.⁵³ 18. října 1781 vystavil panovník dekret, kterým umožnil Židům návštěvu všech typů vyšších škol, včetně univerzit. Součástí tohoto dekretu bylo stanovení způsobu obživy. Poprvé bylo Židům umožněno věnovat se všem živnostem a řemeslům, a to i podnikání v zemědělství a obdělávání půdy, které jim bylo dosud po staletí odnímáno a tvrdě trestáno. Židům byl povolen nájem panských gruntů, nákup půdy, s tou výhradou, že nebudou zaměstnávat křesťanskou čeládku. Židé mohli provozovat velkoobchod střížním, kupeckým a smíšeným zbožím, směli navštěvovat hostince nebo v nich bydlet. Mohli bydlet pod jednou střechou s křesťany, mohli nyní pobývat na trzích měst, kam dosud neměli přístup apod. Josef II. zavedl

⁴⁸ Židé již od husitských dob byli zdaněni dvakrát. V 18. století dosáhlo zdanění této komunity dokonalosti. Byly zdaněny potraviny, textil, nápoje, šatstvo, vlastnictví obchodů, příjmy z židovských obřadů, nošení šperků, drahých oděvů. Toleranční daň za vypovězení činila nejprve 204 000, později 300 000 florinů ročně. Čeští Židé platili 2/3, zbytek moravští a slezští Židé. Toleranční daň znamenala desetinásobek částky proti roku 1723.

⁴⁹ Špirková, V. *Židovská komunita v Plzni*, str. 14,

⁵⁰ Označení, nejčastěji žlutý pásek nebo kolečko

⁵¹ Špirková, V. *Židovská komunita v Plzni*, str. 14

⁵² Čornejová, I.; Rak. J.; Vlnas, V. *Ve stínu tvých křídel. Habsburkové v českých dějinách*. 289 s.

⁵³ Šmahel, František: *Husitské Čechy: Struktury procesy, děje*, str. 54.

i právní reformu, kterou Židé podléhali stejné jurisdikci jako křesťané. Byla tím omezena značná autonomie židovských soudů.⁵⁴

Výrazně se na Židech podepsala především jazyková nařízení. Ta přikazovala Židům, aby záznamy v matrikách⁵⁵ (1788) a v obchodních knihách (1802) byly vedeny v němčině; nově narozené dítě získalo ihned německé jméno, pražská židovská náboženská obec byla povinna v jednání se zemskými úřady používat němčinu. Znalost úředního jazyka museli osvědčovat rabíni, soukromí učitelé náboženství, a dokonce i snoubenci. V čistě českých oblastech mluvili však někteří Židé až do reforem Josefa II. česky a část z nich měla také česká jména.

Co se týče dalších rodopisných dokumentů, vydal v roce 1784 Josef II. nařízení, aby byly knihy obřízek a narození, vedené rabináty, nahrazeny standardizovanými záznamy podobných katolickým farním matrikám. Matriky narozených, oddaných a zemřelých byly poté vedeny na židovských obcích. Místní učitelé náboženství či rabíni byli pověřeni vedením matrik. Přesnost záznamů byla ověřována formou duplikátů, tzv. kontrolních matrik vedených na nejbližších katolických farách místními faráři. V praxi však byly tyto kontrolní matriky často víceméně opisem židovských matrik pořízeným katolickými faráři čas od času za delší časové období.⁵⁶

Roku 1797 byl vydán císařem Františkem I. (1792 – 1835) na základě předchozích patentů *Systemální židovský patent (Juden-*

⁵⁴ Špirková, V. *Židovská komunita v Plzni*, str. 14-15

⁵⁵ Matriky byly až do roku 1867/68 v plzeňském arciděkanství. Nejstarší se nazývá *Matricula Israelitarum natorum ad teritorium Archidiaconatus Plsnensis spectantium ab anno 1802 usque 1840*. První zápis v Knize narození je z 6. listopadu 1799, první sňatek je zaznamenán v roce 1811, první úmrtí je datováno 14. června 1804. Matrika obsahuje v jednom svazku narození, sňatky i úmrtí. Viz Max Hoch: *Geschichte der Juden in Pilsen*, in Gokd, str. 486

⁵⁶ Hruška, M., *Knih pamětní...*, str. 729

systemalpatent).⁵⁷ Z panovníkova příkazu byla sebrána, revidována a dána k dispozici úřadům všechna dosavadní nařízení týkající se Židů.⁵⁸

Všechny výše uvedené skutečnosti umožnily, že se po dlouhé době Židé znovu navraceli do Plzně.⁵⁹

Z uvedených skutečností je patrné, jaké postavení bylo židovským obyvatelům monarchie v nastávajícím národnostním zápase mezi Čechy a Němci předurčeno. Existence německých židovských škol urychlila proces emancipace a přimkla Židy spíše k německé kultuře a později je také přivedla (alespoň některé z nich) do německého politického tábora. Za ochotu ke germanizaci dosáhli Židé značných práv: ghetto smělo být přes den otevřené, židovští obchodníci mohli investovat, zakládat své podniky a velkoobchody, vládou byli k takovéto ekonomické aktivitě dokonce vybízeni.

2.3 Vývoj v 19. století a antisemitismus v Plzni

Dalším významným mezníkem pro Židy v českých zemích byla revoluční léta 1848/49, kdy byla definitivně zrušena ghetta, toleranční daň i familiantský zákon. Od té doby se Židé začali hodně stěhovat, opouštěli bývalá ghetta a odcházeli zejména do pohraničí a velkých měst, kde se rozvíjel průmysl. V průmyslu, v bankovníctví, v právnictví i ve vědě dosáhli záhy významných úspěchů. Jejich zrovnoprávnění u nás završila ústava z prosince 1867, která židovským obyvatelům habsburské monarchie přiznala pasivní i aktivní volební právo.

Období druhé poloviny 19. století bylo pro Židy na našem území dobou rozmachu. Asimilace je na postupu – v Čechách se od sedmdesátých let 19. století rozvíjí tzv. českožidovské hnutí,

⁵⁷ Čornejová, I.; Rak, J.; Vlnas, V. *Ve stínu tvých křídel. Habsburkové v českých dějinách*. 289 str.

⁵⁸ Špirková, V. *Židovská komunita v Plzni*, str. 14-15

⁵⁹ Tamtéž, str. 15

zároveň pokračuje přirozená asimilace německy hovořících Židů k německému etniku.

Mnozí asimilanté se domnívali, že splynutím s okolními národy jednou provždy odstraní příčiny antisemitismu, v tom se však bohužel mýlili. V poslední čtvrtině 19. století však opět zesílily antisemitské tendence – antisemitismus moderní, který měl hospodářské, politické, národnostní a později také rasové příčiny. Jako reakce na novodobý antisemitismus se zrodil *sionismus*, židovské národní hnutí, který se snažil získat pro Židy území, kde by mohli založit vlastní stát. Přirozeně se začíná uvažovat o Palestině, která hrála tak důležitou roli v židovském náboženství. Řada Židů z Evropy se od osmdesátých let 19. století do Palestiny skutečně vystěhovala. Trvalo však ještě více než šedesát let, než byl založen stát Izrael.

V roce 1798 měla plzeňská obec šest „chráněných“⁶⁰ Židů, kteří žili v Bušovicích. Od počátku století se do Plzně stěhovali další Židé, což vyvolávalo protesty místních živnostníků. Odvolávali se na nařízení krále Vladislava II. Jagelonského, který udělil městu roku 1504 privilegium, které dovolovalo netrpět Židy ve městě. I když nařízení z 1. dubna 1719 a § 36 židovského patentu z 3. srpna 1819 dovolovalo Židům zdržovat se tam, kde měli v nájmu prodej tabáku, draslárnu či vinopalnu, plzeňští živnostníci opakovaně protestovali. Uváděli, že se ve městě zdržuje neoprávněně 32 Židů. Poprvé si stěžovali roku 1818.⁶¹ Rozhodnutí magistrátu z 15. května 1818 umožnilo usazení Židů, kteří zde bydlí a provozují své obchody a živnosti. Další se v Plzni směli zdržovat pouze při konání jarmarků a trhů, kde mohli prodávat svoje zboží, ale nesměli se již v Plzni zdržovat přes noc. To se týkalo především štěnovických

⁶⁰ Za tuto ochranu museli zmínění Židé platit. A to Izák Lederer 30 zlatých, Izák kantor 12 zl., Samuel Khodl 30 zl., Mojžíš Herzl 20 zl., Izák Rodr 10 zl., Filip Schrank 20 zl. In Jaroslav Schiebl J., Plzeňsko, 1930, . 12, č. 6, str. 116, Hruška: Kniha pamětní, str. 275

⁶¹ Schiebl J., Židé v Plzni... Plzeňsko, 1930, r. 6, str. 116-117

a touškovských Židů. Ti se měli o svých svátcích a slavnostech zdržovat na území svojí obce a tam vykonávat náboženské obřady a měli zde být i pohřbíváni.⁶²

Židovská komunita se i přes všechny tyto těžkosti a nesnáze rozrůstala nebývalým tempem. Židé přicházeli do Plzně v šedesátých letech 19. století nejen z blízkého okolí, ale i ze vzdálenějších míst v Čechách a na Moravě. Roku 1864 vlastnili na Říšském⁶³ předměstí 12 domů, na Pražském⁶⁴ 2 domy, na Saském⁶⁵ rovněž 2 domy.⁶⁶ Přistěhovalectví pokračovalo i v následujícím desetiletí. Tato nebývalá konkurence ze strany židovských obchodníků a podnikatelů vedla k prvním střetům se starousedlíky (tj. s plzeňskými) obchodníky a podnikateli. Došlo na otevřené střety a vytloukání oken a podobné výtržnosti.⁶⁷

Po odhalení krádeží v příbramských stříbrných dolech dne 25. 2. 1866,⁶⁸ kdy horníci prodávali po dobu 5 - 6 let stříbro židovským obchodníkům, došlo k nepokojům. Častými vlastníky průmyslových podniků byli Židé.

Nespokojenost se mzdou, především na Hořovicku, byla příčinou vypuknutí prvních antisemitských bouří, které se pomalu, ale jistě přibližovaly k Plzni.

V březnu 1866 se řemeslníční chasníci pokusili vyprovokovat protižidovské výtržnosti, ale byli rozehnáni. V noci z 2. března byly

⁶² Špírková, V. *Židovská komunita v Plzni*, str. 20-21

⁶³ Dnes střed města – Jižní předměstí

⁶⁴ Prostor od soutoku Mže a Radbuzy směrem k náměstí

⁶⁵ Dnes Stará Roudná

⁶⁶ Český deník 10. září 1934, Židé majiteli domů před sedmdesáti lety

⁶⁷ Špírková, V. *Židovská komunita v Plzni*, str. 21-22

⁶⁸ Schiebl, Jaroslav: Stanné právo v Plzni r. 1866 a jeho příčiny, Český deník, č. 79, 18.III. 1920, str. 3, č. 79, 20.III. 1920, str. 3, č. 81, 22.III. 1920, str. 2-3

popsány židovské obchody nápisy „Příbram 115 stříbro.“⁶⁹ Další nepokoje pokračovaly v Blovicích, Sušici, Hartmanicích, Hrádku, Velharticích, Kolínci a Dlouhé Vsi. Tyto nepokoje ale nedosáhly velkých rozměrů a byly místními obyvateli potlačeny, i když bylo pro jistotu z Prahy povoláno vojsko k jejich potlačení.

V Plzni ve stejné době probíhaly také odvody do vojska a opilí rekruti se pokusili vyvolat další spory, které byly v zárodku potlačeny plzeňským purkmistrem.

Po vyhlášení stanného práva, pro kraje Plzeňský, Písecký, Tábořský a Pražský, dne 17. března 1866, kdy na základě informací advokáta dr. Starcka v „Neue Freie Presse“ a dr. Františka Pankráce, kteří informovali o situaci v Plzni jako o velmi nebezpečné. V Plzni nedošlo ani k jedinému odsouzení dle vyhlášeného stanného práva, a proto bylo záhy zrušeno.⁷⁰

Situace se vždy na nějakou dobu uklidnila, ale protižidovské nálady se periodicky opakovaly. Přesto nelze obvinít plzeňské občany z přílišného antisemitismu. Obecní zastupitelstvo téměř vždy zasáhlo tak, aby se situace nevyhrocovala a došlo k uklidnění rozvášněných davů.

Koncem 19. století byl počet židovského obyvatelstva ve velkých městech, jako byla Plzeň či Praha, skutečně 5 až 6% z celkového počtu obyvatel. Židé v této době upřednostňovali bydlení a podnikání ve velkých městech.⁷¹ Plzeňská židovská komunita je toho zářným příkladem.

V roce 1920 byla v Československu uzákoněna možnost židovské národnosti, této možnosti využilo 22,6% plzeňských Židů v roce 1920,

⁶⁹ Číslice udávala množství zcizeného stříbra – 115 liber stříbra

⁷⁰ Špirková, V. *Židovská komunita v Plzni*, str. 22

⁷¹ Friedman: *Židé v Čechách*, Gold str. 729-735

v roce 1930 již 26%. V Čechách volilo židovskou národnost v roce 1930 20,2% Židů. Na území Sudet 27,8%.

Počet členů židovské obce v letech 1960 - 1989 neustále klesal. Vlna emigrace po roce 1968, spolu s přirozeným úbytkem znamenala téměř zánik židovské komunity v Plzni. Po roce 1989 se přihlásili noví členové obce, většinou částečně židovského původu. V roce 1998 má židovská obec 137⁷² členů a několik desítek sympatizantů.

2.4 Krátké shrnutí historického úvodu

Jak je vidět z tohoto všeobecného historického úvodu, pronásledování a perzekuce židovského obyvatelstva na území Koruny české se táhne napříč staletími jako červená nit. Je zcela zjevné, že historický vývoj se uskutečňoval na celém území skoro shodně ve všech lokalitách, a proto je možné tento vývoj paralelně použít i na jiných územích. To, co se dělo historicky v Praze a jeho ghettu, je možné vztáhnout i na vývoj ghett v jiných městech království.

Je patrné, že nenávisť křesťanství vůči židovství a judaismu všeobecně, které trvalo a trvá de facto po staletí, až do dnešních dnů, není možné zcela vymýtit. Křesťané neustále viní Židy z vraždy Ježíše Krista a jeho zrady. Největším paradoxem dějin je, že Ježíše lze považovat za zakladatele nové rebelující sekty judaismu, ze které se posléze učením Pavla z Tarsu vyvinulo dnešní křesťanské učení. Ježíš jako židovský rebelant byl odsouzen a popraven. Tato skutečnost je většinou křesťanských věřících přehlížena, a převládá proto obyčejná nenávisť nad skutečností.

Jak bude patrné i v dalších částech této práce nenávisť a antisemitismus se nevyhne ani novému století, století dvacátému.

⁷² Informace ŽNO Plzeň

3 VZNIK MYŠLENKY KONEČNÉHO ŘEŠENÍ

3.1 Počátek likvidačního procesu, historie vzniku a jeho průběh

Uznávaný historik genocidy Židů, Raul Hilberg, shrnul likvidační proces do čtyř bodů:

1. Definice Židů podle norimberských zákonů – zákon o říšském občanství a zákon na ochranu německé krve a německé cti
2. Vyvlastnění majetku a zabavení práv
3. Koncentrace
4. Likvidace

Po roce 1933 přicházeli ze sousedního Německa do Československa první emigranti. Plzeňští lékaři, Julius Lederer a Bedřich Adel, ve spolupráci s komunistickou stranou, organizovali sbírku léků a zdravotnického materiálu pro občanskou válku ve Španělsku...⁷³

Je nutné se pustit do širšího a obširnějšího historického vylíčení začátku nacistického běsnění. Je to nutné pro pochopení celé této zrůdnosti a systematičnosti, s jakou bylo uskutečňováno. Už jen přečtení těchto čtyř bodů nás přivede k zamyšlení, s jakou systematičností se tzv. „nadřazená árijská rasa“ pustila do práce.

3.2 Začátek pronásledování

K převzetí moci Hitlerem došlo 30. ledna 1933. Hitler byl jmenován říšským kancléřem a jeho strana NSDAP převzala faktickou kontrolu nad děním v Německu. Ihned po uchopení moci nacisty dochází k prvním známkám pronásledování a perzekuování Židů, Romů a Lužických

⁷³ Dějiny Plzně III. str. 117

Srbů.⁷⁴ První oficiální protižidovská nařízení jsou vyhlášena 15. 9. 1935 v Norimberku. Tato nařízení jsou známa jako Norimberské rasové zákony. Po jejich vyhlášení útoků proti Židům ubylo a tento stav trval po celý rok 1937. Během tohoto období Němci stále slovně i fyzicky napadali Židy a neustalo jejich vyřazování ze společnosti, z hospodářského, společenského a pracovního života, celkový rozsah násilí se však zmenšil.⁷⁵ Během roku 1938 se situace začala zhoršovat ve prospěch pronásledovaných Židů, kdy docházelo k přibývání násilí a klid předchozích dvou let byl jen dočasný. „Křišťálovou nocí“ ze dne 9. a 10. 11. 1938 vyvrcholilo násilí jednotek SA⁷⁶. Nacistické oddíly ničily židovský majetek, pálily synagogy, přepadaly tisíce Židů v odvetné akci, která byla motivována a spuštěna zprávou, že židovský student Herman Grynszpan zavraždil německého diplomata v Paříži Ernsta von Ratha⁷⁷.

Zavedení koncentračních táborů již v roce 1933⁷⁸ – Dachau patřil mezi první tábory s názvem koncentrační - kam byl první vězeň dopraven v březnu téhož roku. První vězni byli političtí odpůrci nacistů, Židé byli v oněch prvních dnech pouze zesměšňováni a ponižováni. Prvním důležitým velitelem byl Theodor Eicke,⁷⁹ jak uvádí ve své knize L. Rees. Tábor byl proslulý svou fyzickou a psychickou brutalitou, poprvé zde byl

⁷⁴ Goldhagen, D. J. *Hitlerovi ochotní katani. Obyčejní Němci a holocaust.*, s. 94–100. K Goldgagenovi musíme přistupovat jako k tak trochu kontroverznímu autorovi, protože je znám svými velmi radikálními názory ohledně holocaustu a jejich nesmlouvavým výkladem.

⁷⁵ Tamtéž, str. 101.

⁷⁶ tamtéž, str. 103.

⁷⁷ Rees L., *Osvětim Nacisté a „Konečné řešení“*, str. 30

⁷⁸ První použití a „vynalezení“ koncentračních táborů: Od února 1896 do října 1897 zastával funkci generálního kapitána (guvernéra) na vzbouřené Kubě španělský generál Valeriano Weylwr y Nicolau pro bezohledné metody americkým tiskem přezdívaný řezník. Ve snaze zbavit povstalecké vojsko zázemí a pomocníků mezi venkovany vyhlásil 21. října 1896 "rekoncentraci" (reconcentración) statisíců civilistů, převážně žen, dětí a starci, v táborech bez lékařské péče. *Kdo vlastně vynalezl koncentrační tábory*, zdroj Reflex. Dostupné také z [www:< http://osvetim.valka.cz/clanky/clanek_1.htm>](http://osvetim.valka.cz/clanky/clanek_1.htm) ISSN 1803 - 4306.

⁷⁹ Theodor Eicke (nar. 17. 10. 1892), od roku 1927 v SA a od roku 1930 v SS, se na konci června 1933 stal jako standartenführer SS velitelem koncentračního tábora Dachau. Viz Broszat M., *Rudolf Höss Velitelem v Osvětimi. Autobiografické zápisky*, str. 78.

zaveden systém kápů⁸⁰, který převzaly i ostatní tábory. Poprvé se zde také setkáváme s osobou Rudolfa Höse⁸¹ jako zástupce velitele tábora Theodora Eicka. Zde se naučil základní filosofii SS, kterou hlásal Theodor Eicke a jejímž hlavním heslem byla – tvrdost. *"Kdokoliv projeví dokonce i pouhou stopu sympatií vůči nim /vězňům/ musí z našich řad okamžitě zmizet. Potřebuji jen tvrdé, zcela oddané muže SS. Pro měkké lidi mezi námi není místa."*⁸²

Hlavní filosofií jednotek SS byl poslušný a tvrdý člověk. Jak uvádí L. Rees ve své knize *Osvětim Nacisté a „Konečné řešení“*, příslušník této elitní jednotky musel slepě poslouchat rozkazy. Příslušníci SS přísahali věrnost. Většina z nich si nikdy nepřipouštěla vinu⁸³.

Po napadení Polska německou armádou 1. 9. 1939 a rozpoutání světového válečného konfliktu se pronásledování těchto etnik přesunulo i do dalších evropských zemí. Prvními oběťmi se stala polská inteligence, komunisté, důstojníci z armády, Židé a ostatní etnika. Začalo hromadné zřizování ghatt a stěhování polského obyvatelstva do těchto ghatt. První bylo založeno už v říjnu 1939 v Piotrkowě Trybunalském ležícím na území Generálního gouvernementu (GG). Jedním z Hitlerových plánů bylo vytvoření německého životního prostoru. Tento plán počítal v rozmezí 20 až 30 let s odsunutím, vyvražděním a zotročením většiny slovanského obyvatelstva.

V Lodži bylo zřízeno ghetto, kde byli Židé soustředováni na velmi malý prostor. A nebylo to jen Lodžské ghetto, ale i Varšavské a Lublinské – tato největší z ghatt, měla otřesné životní podmínky. Šířily se tu závratnou rychlostí nemoci – jako tyfus, cholera a další – smrt tu byla na denním pořádku. Jak uvádí L. Rees ve své knize *Osvětim* a i G. Knopp v knize *Holocaust, zločin proti lidstvu*. V ghettech se rozlišovalo na nově

⁸⁰ Káповé byli odsouzení z řad vězňů, kteří vykonávali dozor nad ostatními vězni v jednotlivých barácích. Většinou se rekrutovali z řad těch nejbrutálnějších vrahů a zlodějů. Byli známi svojí brutalitou.

⁸¹ Rudolf Höss byl poté ustanoven jako velitel vyhlazovacího tábora v Osvětimi byl v letech 1940-1943. Viz Broszat M., *Rudolf Höss Velitelem v Osvětimi. Autobiografické zápisky*, s. 120.

⁸² Rees L., *Osvětim Nacisté a „Konečné řešení“* str. 25.

⁸³ Heydecker, J., Leeb Johannes J., *Norimberský proces*, str. 517-519.

příchozí německé Židy a stávající polské Židy. Vládla zde velká rivalita. Chod ghetta řídila tzv. rada starších pod vedením Mordechaje Chaima Rumkowského⁸⁴, která se měla relativně dobře, a to vnášelo vlnu nevole do ghetta. Tato rada měla, ale i nezáviděníhodný úkol sestavovat seznamy do transportů a tím plnit určené kvóty. Byla to velmi smutná a krutá práce, kdy museli mezi svými vybrat a poslat ty, kteří šli na jistou smrt. Docházelo zde k úplatkům a různým přesunům. Vše ovládaly peníze a úplatky. Kdo měl k dispozici majetek, který ještě mohl prodat se měl lépe. Ghetta byla všeobecně velmi přelidněná. Jednotky SS proto začaly třídit jednotlivé Židy na produktivní (ti, co pracují) a ty neproduktivní (ti, co nemohou pracovat – staří, děti, nemocní, ženy) – a ti pak byli odváženi do nedalekého Chelmu. V Chelmu docházelo k masovému vraždění, aby se v ghettu udělalo místo pro nově příchozí.

Na uprázdněná místa po polském obyvatelstvu byli přiváženi etničtí Němci, kteří zabírali majetek po vysídlených obyvatelích, kteří byli posláni do Niska nebo rovnou do Chelmu či Osvětimi. Ti, co měli štěstí, se dostali do ghetta, kde byli odsouzeni k živoření v těžkých podmínkách.

3.3 Osvětim - začátek konečného řešení

Mezi stovkami koncentračních táborů, které postupující německá armáda postupně zřizovala na okupovaných územích, má mimořádné postavení Osvětim v Polsku. Osvětim patřila mezi největší koncentrační a vyhlazovací tábory. V červnu 1940 sem byli dopraveni první vězňové, bylo mezi nimi třicet kriminálků ze Sachsenhausenu. Ti se tam dostali za obvyklé kriminální činy (krádeže, vraždy, komunisté a jiní političtí odpůrci Říše), ze kterých se stali kápoové (termín „kápo“ je nejspíš odvozen z italského *capo*, „hlava“). Prvními vězni, kterými (14. 6. 1940)

byli Poláci⁸⁵ - kněží, intelligence a lidé, univerzitní studenti, si museli tábor vybudovat sami. Kápoové, kteří byli mimořádně krutí a brutální, byli odměňováni od SS mimořádnou porcí polévky, chleba a cigaret. Tento

⁸⁴ Knopp G., *Holokaust Zločin proti lidstvu*, str. 180 - 181.

⁸⁵ Rees L., *Osvětim Nacisté a „Konečné řešení“*, str. 6.

system vytvořil hierarchizaci uvnitř koncentračních táborů. Nacisté byli přesvědčeni, že toto není válka s "civilizovanými" národy Západu, nýbrž boj na život a na smrt s židobolševickými "podlidmi". Franz Halder poznamenal 17. 3. 1941 do deníku, že v Rusku je "třeba použít násilí v té nejbrutálnější podobě a že stalinská inteligence musí být vyhlazena."⁸⁶ Dne 30. 1. 1939, ve svém inauguračním projevu v Říšském sněmu Hitler prohlásil, že musí zničit židovstvo a bolševiky v Evropě, aby nemohlo zavléct svět do další světové války. Od jara 1941 nacisté začali více rozlišovat mezi Židy, kteří jsou pro Němce užiteční, a těmi, kteří nejsou, což byl rozdíl, který později vykrytalizoval do nechvalně proslulých „selekci“ v Osvětimi a jiných koncentračních táborech. Z židovského středu byli vybíráni zruční řemeslníci, tkalci, obráběči a zkrátka ti, kteří byli „potřební“ pro Říši.

Tito tzv. „vyvolení“ byli soustředováni do speciálních ghatt, kde se mohli na rozdíl od svých „podřadných“ soukmenovců věnovat svému původnímu povolání, a být tak alespoň trochu ochráněni před přímou cestou do některého koncentračního tábora.

V červenci a srpnu 1941 pokračuje masové vraždění na východě, ale ještě se stále nejednalo o „konečné řešení“ tzv. židovské otázky.

V září 1941 se začala stavět Březinka (Birkenau), tj. Osvětim se začala rozšiřovat a z pracovního a koncentračního tábora se začala měnit na tábor vyhlazovací. Rozšiřovat se začala proto, aby bylo kam internovat ruské zajatce, kteří začali ve velkém přicházet z východní fronty po napadení Ruska Wermachtem. Ruští zajatci si byli nuceni Březinku ve velmi otřesných podmínkách vystavět sami. Plány na stavbu počítaly s místem v „barácích“ pro 774 lidí, tj. čtvrtina místa, jež činila ve starých koncentračních táborech jako Dachau. Průměrná doba přežití ruského zajatce při stavbě Březinky byla 14 dní. Panoval tu i kanibalismus, protože zajatci měli obrovský nedostatek jídla a ohromný hlad.⁸⁷

⁸⁶ Rees L., *Osvětim Nacisté a „Konečné řešení“*, str. 53

⁸⁷ Höss za to necítil vinu, že za 6 měsíců z 10 000 zajatců zemřelo 9000, on si to vysvětloval tak, že to funguje přesně podle plánu nacistické propagandy, že jsou to pouze „zvířata“ a ta si jiné zacházení ani nezaslouží. Rees L., *Osvětim Nacisté a „Konečné řešení“*, str. 80 – 81.

První použití cyklónu B se uskutečnilo v Osvětimi na bloku 11 v září 1941 Fritzschem⁸⁸ v době, kdy Höss v táboře nebyl. Od té doby se používání cyklónu B masově rozšířilo. To představovalo pro důstojníky a vojáky z Einsatzkomand menší psychické utrpení. Cyklón B⁸⁹ zrychlil a zefektivnil masové vraždění.

Dne 13. 12. 1941 si Joseph Goebbels zapsal do deníku: „*Pokud jde o židovskou otázku, vůdce se rozhodl pro důkladnou očistu. Prorokoval Židům, že pokud vyvolají znovu světovou válku, dočkají se vlastní likvidace. To nebyla prázdná fráze. Světová válka je tady, a vyhlazení Židů musí být jejím nutným důsledkem. Na tuto otázku je třeba hledět bez sentimentality.*“⁹⁰ Dne 8. 12. 1941 první lidé z transportu, kteří se dostali do Chelмна, šli rovnou do plynové komory.

Jak po skončení války uváděli pamětníci, v Osvětimi byla šance, pokud např. člověk dostal práci tzv. „pod střechou“, stal se užitečným určitému Němci, který na něm více či méně závislý. Potom vás, mohl i „chránit“ a ušetřit trestu smrti. Podmínky táborů lépe snášeli chudí Židé, kteří již byli zvyklí na skromné poměry ze svého dřívějšího života, než Židé, kteří pocházeli ze středních a bohatých vrstev. Ti se velmi špatně vyrovnávali s hladem, žízní a celkovým nedostatkem.

Chudí se uměli se lépe přizpůsobit. Jak uvádějí pamětníci, v těchto podmínkách je držely vzpomínky na domov, rodinu a blízké a vzpomínky na to dobré.⁹¹

Höss byl pověřen vytvořením ideálních podmínek, tzv. „atmosféra klidu“, aby ti kteří přijedou, nezpůsobovali zbytečně paniku. Bylo nutné, aby oběti do poslední chvíle nevěděly, co je čeká a byly klidné. V Treblince bylo vybudováno nádraží, které natřeli zelenou barvou, na

⁸⁸ Höss, R., *Velitelem v Osvětimi, autobiografické zápisky*, str. 205.

⁸⁹ K vraždění se používal Cyklon B, což byl původně odhmyzovací prostředek, který vyráběla firma IG Farben (modré krystalky). Cyklon B byl poprvé vyzkoušen v srpnu 1941 na sovětských zajatcích (bylo jich 500). Předtím se dělaly pokusy s vražděním oxidem uhelnatým či s výfukovými plyny (pojízdná auta), které však zabíjely příliš pomalu. Höss, R., *Velitelem v Osvětimi, autobiografické zápisky*, str. 205.

⁹⁰ Tamtéž, str. 90.

⁹¹ tamtéž str. 181 – 2, 191 – 210.

okna dali muškáty a bránou je hnali rovnou do plynových komor.⁹² Říkali jim, že se mají svléknout a složit si věci, že se musí vysprchovat a vydesinfikovat. To vše jim tvrdili s takovou přesvědčivostí, že oběti byly přesvědčeny o pravdě. Ještě jim kladli na srdce, aby si pečlivě svázali boty a složili oblečení a zapamatovali číslo háčku, aby se jim nic neztratilo. Jakmile se ale v davu vyskytl nějaký vyděšený člověk, který by narušil klid, byl diskrétně vyveden stranou ven a tam tichou malorážkou zastřelen ranou do týla, aby v davu nebyla vyvolána panika. Tato práce byla zvládnuta s relativně malým počtem příslušníků SS.⁹³

3.4 Terezín

Terezín byl zřízen v Protektorátu Čechy a Morava jako ukázkové ghetto. Toto tzv. ukázkové ghetto bylo ukazováno západním novinářům. Bylo to ghetto pro soustřeďování starých a tzv. neproduktivních a neužitečných židů. V terezínském ghettu zemřelo za války asi 30 000 židů, to je každý čtvrtý. Ale i zde docházelo k transportům. Židé, kteří přežili, byli transportováni do Osvětimského tábora ke konečné likvidaci.

Výjimečné postavení mezi evropskými koncentračními tábory měl koncentrační tábor Terezín. Tento tábor byl umístěn v Protektorátu Čechy a Morava. Toto období patří mezi nejtragičtější v dějinách města. Nacisté zde v Malé pevnosti zřídili v červnu 1940 policejní věznici pražského gestapa a poté 24. 11. 1941 v celém městě i ghetto.⁹⁴ Stávající obyvatelstvo bylo donuceno k odchodu. Tento sběrný a průchozí tábor byl určen nejprve pro Židy z tehdejšího Protektorátu Čechy a Morava, později také z Německa, Rakouska, Nizozemska, Dánska a Slovenska. Hitler byl netrpělivý a žádal, aby co nejdříve bylo Německo, Rakousko a Protektorát Čechy a Morava zbaveno Židů. Dne 27. září 1941 nastoupil Reinhard Heydrich do funkce zastupujícího říšského protektora. Znamenalo to i vystupňování protizidovských opatření a urychlení příprav k zahájení

⁹² Rees L., *Osvětim Nacisté a „Konečné řešení“*, s. 159 – 160.

⁹³ Rees L., *Osvětim Nacisté a „Konečné řešení“*, s. 118-119.

⁹⁴ Židovské muzeum v Praze, Institut Terezínské iniciativy, [online]. [cit. 2013-1-12]. Dostupné také z: <<http://www.holocaust.cz/cz2/history/jew/czech/terezin/terezin>>

nové fáze "konečného řešení" na území protektorátu. Dne 17. října 1941 bylo definitivně rozhodnuto o zřízení ghetta. V Terezíně, kde před válkou žilo asi tři tisíce pět set civilních obyvatel a přibližně stejný počet vojáků, mělo být najednou umístěno 50 až 60 000 židovských vězňů. Za necelý rok počet vězňených tohoto čísla skutečně dosáhl. Na výstavbě ghetta se musela podílet i Židovská náboženská obec v Praze. Dne 24. listopadu 1941 dorazila do Sudetských kasáren v Terezíně skupina třiset čtyřiceti dvou mladých židovských mužů, příslušníků tzv. „komanda výstavby“. Bylo nutné připravit objekty pro obyvatele z transportů, kteří začali do vznikajícího ghetta proudit od 30. listopadu 1941. Ještě před úplným odchodem civilního obyvatelstva začaly do Terezína proudit transporty starých lidí a "prominentů" nejprve z Německa a Rakouska, od roku 1943 i z dalších zemí pod německou okupační správou - z Nizozemska a Dánska. První transport z Berlína přijel již 2. června 1942. Ještě v témž měsíci byl následován dalšími třinácti transporty z Berlína a deseti z Mnichova. Ve dnech 21. a 29. června dorazily také první transporty z Vídně. To však byl jen předvoj velké vlny dalších transportů. Jen ve druhé polovině roku 1942 přijelo z Německa 124 transportů s 30 989 vězni, z Rakouska 11 transportů s 11 922 vězni a z okupovaných pohraničních území českých zemí 8 transportů s 355 vězni. Lidé zařazovaní do transportů dostávali obsílky a shromažďovali se na určených místech ve větších českých městech. Předtím museli odevzdat veškerý majetek a ponechat si maximálně padesát kilogramů v zavazadlech. Jen za první měsíc bylo do Terezína deportováno 7 350 Židů z protektorátu. Transporty přijížděly na nádraží v Bohušovicích nad Ohří, vzdálených asi dva a půl kilometru od Terezína. Odtud pokračovaly pěšky. Mnozí ze starých a nemocných vězňů cestu nepřežili. Prvními veliteli tábora se postupně stali, dr. Siegfried Seidl, Anton Burger a Karl Rahm - všichni v hodnosti SS-Obersturmführer. Jinou formou likvidace pak bylo zařazování vězňů do transportů na Východ s tzv. Weisungem (zvláštním nařízením), což většinou znamenalo pokyn k popravě dotyčného vězně okamžitě poté, kdy transport dorazil na místo určení. I zde byla vytvořena židovská samospráva jako v jiných táborech, která

měla za úkol spolupracovat s vedením tábora. Iluze vězňů, že Terezín bude místem, kde budou moci žít a pracovat až do konce války, se rychle rozplynuly. Dne 5. ledna 1942 vyšlo v denním rozkaze, zveřejňujícím pokyny a nařízení pro vězně, oznámení o nadcházejícím transportu do Rigy. Byl to první ze šedesáti třech takových transportů, jimiž bylo na Východ deportováno více než 87 000 lidí. Osvobození se z nich dožilo jen asi 3800. Díky přílivu nových transportů dosáhlo ghetto v září roku 1942 hranice své ubytovací kapacity. V tomto měsíci se v něm již nacházelo až 58 491 vězňů ve srovnání s 12 968 v dubnu téhož roku. Na konci války, kdy se začala četnost transportů stupňovat, bylo do transportů zařazováno stále více lidí i z Terezína. Do transportů byli zařazeni téměř všichni členové rady starších a další představitelé židovské samosprávy i se svými rodinami. Do Osvětimi II-Birkenau tak od 28. září do 28. října 1944 odjelo na 18400 lidí. Z nich přežilo jen 1574 osob.⁹⁵

3.5 Osobní vzpomínky přeživších

V této části bych chtěla použít vzpomínky plzeňského rodáka MUDr. Petra Riesla, CSc., který byl jako osmiletý chlapec se svou matkou a čtyřletým bratrem Honzíkem transportován do tábora v Terezíně. Osobně jsem se s dr. Rieslem setkala a toto setkání na mě velmi zapůsobilo, protože se přede mnou objevil velmi milý člověk, ze kterého sálalo obrovské charisma a duševní síla. Při našem posezení v kavárně mi začal vyprávět svůj děsivý příběh, který si dovolím citovat, tak jak si ho pamatuji a pokusím se nic nevynechat.⁹⁶

„Můj otec byl zatčen hned v prvních březnových dnech okupace jako tzv. politické rukojmí a byl později, jak jsme se dozvěděli internován v koncentračním táboře Dachau. Bohužel zde také někdy na počátku roku 1942 zemřel. Byl nám následně zabaven byt s veškerým vybavením a my

⁹⁵ Židovské muzeum v Praze, Institut Terezínské iniciativy, [online]. [cit. 2013-1-12]. Dostupné také z: <<http://www.holocaust.cz/cz2/history/jew/czech/terezin/terezin>>

⁹⁶ MUDr. Petr Riesel, CSc. Byl deportován do Terezína 18. ledna 1942 pod číslem R220.

jako děti jsme byly vyloučeny ze školy (já byl vyloučen z první třídy). Veškerý náš majetek byl arizován (dle Norimberských zákonů) a museli jsme odevzdat všechny šperky, fotoaparát, rádio i maminčin kožich. Nesměli jsme chodit na koupaliště, do divadla, kina, kaváren a parků. Nesměli jsme jezdit tramvají a autobusy, chodit po chodníku, do obchodu jsme směli chodit jen ve vymezenou dobu. Koupat jsme se směli jen v jednom vyhrazeném rybníku, kterému se dodnes říká Židovák. Museli jsme nosit žlutou židovskou hvězdu. Samozřejmě že někteří lidé nám dávali pocíťovat, že jsme druhá kategorie lidí, ale nejhorší pro mne bylo chování dětí, které po mě házely kameny a pokřikovaly různé nadávky. To se mě jako dítěte velmi dotýkalo. Maminka mi dovolila, že mohu vycházet ven s naším milovaným psem Caesarem, ale i toto zvíře jsme museli posléze odevzdat. Můj strýček v Polici nad Metují, který neměl děti, velmi miloval své psy, a po jejich odevzdání všech raději spáchal sebevraždu. Dodnes je mi podivné, že jsem nezachytil od dospělých, židovských přátel, mé matky, úzkost a obavu, že u transportů do Terezína nezůstane, že půjde o holý život. Nezachytil jsem žádné snahy o emigraci ještě v době, kdy to bylo proveditelné, byť ne snadno. Byl jsem malý, a proto možná si to nevybavuji. Byl jsem od těchto úzkostí uchráněn. Dodnes si myslím, že čekali na nějaký zlom, který obrátí vše k dobrému, ale tento zlom nepřišel“.⁹⁷

Celé tzv. „konečné řešení“ v Plzni, ale i jinde v Protektorátu Čechy a Morava proběhlo ve velmi krátkém časovém úseku. Řádově se jednalo o několik málo měsíců. Po obsazení našeho území Wermachtem bylo české obyvatelstvo včetně židovského v relativním klidu, protože zde platily zákony jako na území Staré říše. Tato situace se rapidně změnila s nástupem nového říšského protektora Reinharda Heydricha k moci v září 1941. Po konferenci ve Wannsee již začalo organizování transportů systematicky a pravidelně. První transporty začaly v Plzni v lednu 1942. Shromaždiště, z kterého odešly tři transporty do Terezína, se nacházelo

⁹⁷ Riesel, P., *Protestuji!*, str. 34 – 42.

v Sokolovně v dnešních Štruncových sadech. Plzeňští Židé sem byli předvoláváni od 9. ledna 1942.⁹⁸

Z Plzně byly vypraveny celkem tři velké transporty s 2 613 vězni označené R, S, T do ghetta v Terezíně. Více než 1 200 z nich bylo brzy po příjezdu do Terezína posláno do ghetta na Lublinsku v okupovaném Polsku. Konce války se dožilo jen 209 deportovaných plzeňských Židů.⁹⁹

„Dodnes si pamatuji, že když jsme šli seřazeni v průvodu na shromaždiště transportu v Plzni do budovy Sokol Plzeň 1¹⁰⁰, odkud nás poté transportovali do Terezína, pozoroval náš smutný průvod z chodníků velké množství lidí. Čekali jsme, že někdo vykřikne „Vraťte se!“ Ale nikdo nic nezakřičel, jen mlčky zírali.“¹⁰¹

„Nejprve jsme byli okradeni, zbaveni majetku a lidských práv a důstojnosti a vše směřovalo k naší totální likvidaci a genocidě. Toto všechno jsme, ale tehdy nevěděli, že nám půjde o holý život. Židé v Terezíně živořili a umírali. Byli zařazováni do transportů do vyhlazovacích koncentračních táborů. V nich umírali hladem, otrockou prací, vyčerpáním, nemocemi, prováděli sebevraždy, ti zbylí byli vháněni do plynových komor a hromadně umírali na otravu cyklonem B. Ti kteří nebyli schopni práce, byli zplynováni hned.“¹⁰²

Život v Terezíně nejlépe vyjadřuje citát z předmluvy knihy Jiřího Weila Motýla, jsem tu neviděl: “Terezín byl ve dnech války městem hladu a strachu. Byl zastávkou na cestě do likvidačních táborů. Terezín měl být místem, do kterého by bylo možno vodit cizince jako do prosperujícího židovského ghetta, ve kterém probíhal skoro normální život. Všechno bylo v tomto městě podvodné, neskutečné, všichni jeho obyvatelé byli předem

⁹⁸ Židovské muzeum v Praze, Institut Terezínské iniciativy, [online]. [cit. 2013-4-16]. Dostupné také z: <<http://www.holocaust.cz/cz/education/projects/commemoration/plzen>>

⁹⁹ Židovské muzeum v Praze, Institut Terezínské iniciativy, [online]. [cit. 2013-4-16]. Dostupné také z: <<http://www.holocaust.cz/cz/education/projects/commemoration/plzen>>

¹⁰⁰ Dnešní Štruncovy sady

¹⁰¹ Tamtéž, str. 34 – 42.

odsouzení k smrti. Ti, kteří sem byli dopraveni v přeplněných dobytčích vagonech, po mnoha dnech ústrků, protivenství, pokořování, mlácení a okrádání, věděli o Terezíně málo nebo vůbec nic. Německá propaganda prohlašovala, že Židé budou v ghettu chráněni, v klidu a bezpečí. Všichni byli nakonec podvedeni a všechny čekal stejný osud. Smrt.“ Když měla přijít komise z Červeného kříže – Terezín se uklízel a čistil, děti se učily říkat dohlížejícímu důstojníkovi SS: „Strýčku, ty jsi nám opět přinesl sardinky!“ Tento paradox ostře kontrastoval s tím, že v Terezíně žilo patnáct tisíc dětí, z nich se vrátilo jen jedno sto. I v Terezíně se stavěly plynové komory, naštěstí se nedostavěly včas.¹⁰³

Byl jsem spolu s mladším bratrem na dlouhou dobu separován od matky a umístěn do tzv. Kinderheimu. My starší jsme chodili do práce mimo Terezín, pracovali jsme na poli. Školní vyučování bylo zakázáno pod trestem smrti, ale mohli jsme kreslit, byl-li papír a tužka. Potajmu jsme zpívali a já si pamatuji všechny krásné české lidové písně. Taky jsme hráli divadlo. Spolu s ostatními jsem zpíval v opeře Hanse Krásy Brundibár. Závěrečná scéna se zpívala spíše intuitivně, s jistým patosem. Text byl: „Brundibár poražen, my jsme vyhráli.“ To byla opět chvilka naděje a vůle k životu. Brundibár se několikrát opakoval, mnohdy s dalšími dětskými herci a zpěváky, neboť ti předchozí byli posláni do transportu směr Polsko- koncentrační tábory. Zde jich většina zahynula. Také dospělí si směli vytvořit symfonický orchestr, který hrával na náměstí. Také tito hudebníci byli přednostně zařazeni do transportu do Polska, kde zahynuli. Všechna tato kulturní představení měla přesvědčit očekávanou komisi Červeného kříže, že život v Terezíně je celkem vzato přijatelný.¹⁰⁴

Maminka, aby nás ochránila od nástupu do transportu v Terezíně, nám opakovaně pod dohledem našeho domácího lékaře píchala benzín, abychom měli vysoké horečky. Nemocní nebyli do transportů zařazováni. Učit se psát nebo počítat bylo pod podmínkou trestu smrti zakázáno. Tak

¹⁰² Tamtéž, str. 34 – 42.

¹⁰³ Tamtéž, str. 41 – 42.

¹⁰⁴ Tamtéž, str. 41 – 42.

jsme alespoň malovali (některé moje kresby jsou dodnes zachovány v Židovském muzeu v Praze). Dodnes trpím následky, neboť v mém životě chyběl otec, rodinný život, vzdělání a psychický klid a radost z žití. Mé dětství bylo totálně znehodnoceno. Nikdy jsem v sobě nenašel sílu číst dopisy, které mojí matce posílal otec z tábora, podle zprávy byl umučen již v lednu 1942 v Dachau a já ho již nikdy neviděl.“¹⁰⁵

3.6 Deník Věry Kohnové

„7. ledna – Ráno v osm hodin jsem šla na rabinát. Bylo tam ještě několik dětí. Zase jsem roznášela ty listiny a chodila vyřizovat různé vzkazy. Také jsem byla v Sokolovně. Oni jsou totiž zase registrace, které se dělají v Sokolovně. Asi všichni Židi z Plzně odjedou. Budou tři transporty. V Sokolovně bude také shromaždiště, ve kterém budou Židi asi tři dny před odjezdem. Na druhý týden má odject první transport a hned nato další. Dnes tedy jsem byla v té Sokolovně něco vyřídit. Bylo tam hrozně lidu.“¹⁰⁶

Dovolila jsem si odcitovat i část Deníku Věry Kohnové. Věra Kohnová (nar. 26. 6. 1929) byla dvanáctiletá dívka, pocházející z Dobříva u Rokycan, jejím otcem byl Otakar Kohn (nar. 16. 7. 1889) a matkou Eliška Kohnová (nar. 1. 9. 1902) a psala si svůj osobní deník. Věra zde popisuje, jak probíhalo zbavování Židů jejich důstojnosti a majetku. Popis je viděn očima dvanáctileté dívky, která většinu událostí spojuje s kamarády a hrou. Rodiče všech židovských dětí se totiž snažili svoje děti uchránit kruté pravdy, a proto jim svěřovali drobné úkoly. Někteří bohužel roznášeli rozkazy k dostavení se do transportů¹⁰⁷ a vyřizovali jiné pochůzky pro rabinát. V době, kdy jim bylo zakázáno navštěvovat školu, se výuky po domácích ujali židovští učitelé, kteří také nemohli vykonávat své povolání. Takto bylo dětem zajištěno alespoň nějaké vzdělání a hlavně se

¹⁰⁵ tamtéž, str. 33 – 35.

¹⁰⁶ Susa Z., *Deník Věry Kohnové*, Středokluky 2006, str. 184.

vyplnil jejich volný čas, kdy byly ušetřeny hrůz, které prožívali dospělí. Dospělí se jim snažili až do poslední chvíle zajistit co nejbezstarostnější dětství, jak jen to bylo v těchto podmínkách možné. Děti si stále mohly hrát a stýkat se mezi sebou.¹⁰⁸

V Deníku Věry Kohnové je zmiňována Pomocná služba náboženské židovské obce. Tato Pomocná služba náboženské židovské obce vznikla 6. ledna 1942.¹⁰⁹ Jejím hlavním úkolem byla pomoc při zařazování do transportů. Nabízela hlídání dětí do osmi let, organizovala sběrnou službu, která odvážela zavazadla na shromaždiště. Tato služba pomáhala ve dne v noci. Věra Kohnová ve svém deníku zmiňuje, jak pro tuto službu roznášela lístky do transportů (ona o tom, ale nevěděla) a další jiné pochůzky.¹¹⁰

Postup při nástupech do transportů byl následující: dotyčný dostal předvolání a dokumenty, které musel vyplnit s vysvětlivkami a transportní lístek. Transportní lístek obsahoval datum nástupu, číslo transportovaného (viz dr. Riesel měl číslo R 220), jméno, datum narození, bydliště, datum nástupu včetně místa a hodiny.¹¹¹ Židé si mohli s sebou vzít pouze zavazadlo o váze 50 kilogramů. Nutné bylo, aby měli u sebe vyplněné tiskopisy, které obsahovaly popis bytového zařízení. Toto zařízení zůstalo v opuštěných bytech. Tiskopisy obsahovaly seznam účtů, cenností, bankovních sejfů včetně hesel k nim, vkladní knížky, pojistky, potravinové lístky. U těchto lístků muselo být přesně vyúčtováno, co bylo spotřebováno – nic se nesmělo spotřebovat dopředu.¹¹²

V předvoláních se znova vyskytovaly absurdní pokyny, aby si Židé s sebou vzali spací podložky a dokonce i přenosná kamínka a důrazné

¹⁰⁷ První plzeňský transport R přijíždí do Terezína 18. ledna 1942

¹⁰⁸ Tamtéž str. 4-199. Stručné shrnutí.

¹⁰⁹ Pomocná služba náboženské židovské obce v Plzni, Archiv města Plzně, K 1253

¹¹⁰ Tamtéž str. 184.

¹¹¹ Špírková, V. *Židovská komunita v Plzni*, str. 83.

¹¹² Tamtéž str. 84.

dodržování pokynů. Tato situace v deportovaných znova vyvolávala pocit falešného bezpečí a že vlastně o nic nejde a nic se jim nestane.¹¹³

3.7 Dobový válečný tisk v Plzni

Ukázku z dobového plzeňského tisku jsem objevila na internetových stránkách Deportálu, který je celý zaměřen na osudy obětí šoa na Plzeňsku. Sama jsem se pokoušela hledat v archivu zprávy z dobového tisku. Pokusím se tedy okomentovat několik článků, které jsem vložila do přílohy této práce. Na dobových dokumentech je nejlépe patrná tehdejší nálada lidí a toho jak se chovali ke svému židovskému obyvatelstvu.

Nařízení týkající se židovského obyvatelstva se v plzeňském tisku začala objevovat již v červenci roku 1939. Bylo to nařízení týkající se označení židovských obchodů vývěskami „Jüdisches Geschäft“ – „Židovský obchod“. Označení muselo být provedeno ihned a takovým způsobem, aby bylo viditelné ze všech ulic. V periodiku Plzeňský kraj z 11. 8. 1939 vyšel článek s názvem „Židé nejsou členy Národního souručenství.“ Zde se Národní souručenství důrazně ohrazuje proti tvrzení, že Židé používají a nosí jejich odznaky a jsou jejich členy.¹¹⁴ V dalším článku z téhož periodika, ale z 18. 10. 1940 je členům Národního souručenství zakázáno stýkat se Židy. Pak situace nabírá na obrátkách a zákazy a příkazy se začínají rozšiřovat na obyčejný život Židů. Je jim zakazováno navštěvovat biografy – nařízení Úředního listu města Plzně ze dne 1. 9. 1939. V roce 1940 v periodiku Plzeňský kraj vychází dokonce článek (ze dne 10. 5. 1940) s názvem „Opatření proti Židům.“ V tomto duchu pokračují články Plzeňského kraje po celý rok 1940. Vycházejí zde rozhodnutí a opatření, zákazy pro židovské obyvatelstvo a to jak se k němu mají chovat občané protektorátu. Plzeň

¹¹³ Tamtéž str. 84.

¹¹⁴ Národní souručenství byla jediná organizace, která byla prezidentem Háchou oficiálně povolena na území protektorátu. Viz: <http://kvhmz.webnode.cz/narodni-sourucenstvi/>

nebyla v tomto směru výjimkou a vydávala všechna opatření jako ostatní města protektorátu.¹¹⁵

3.8 Konec války a potrestání zločinů

Dne 27. 1. 1945 byla osvobozena Osvětim.¹¹⁶ Osvobození bylo velmi rychlé a tuhý režim kápu se najednou z hodiny na hodinu zhroutil. Osvobození se dočkalo téměř 8 000 vězňů. Špičky SS opustily tajně tábor těsně před jeho osvobozením Rudou armádou. Právě osvobození tábora Rudou armádou vedlo později ke snižování míry utrpení, které v táboře prožili Židé – hromadné označování za „oběti fašismu“. Historické rozdíly mezi výkladem fungování tábora na Západě a Východě byly urovnány až po pádu komunismu. Vše toto ovlivnilo vydání článku v Pravdě autora Polevojova, kde už byl jasně znát částečně marxistický výklad Osvětimi jako dokonalé kapitalistické továrny, ve které jsou dělníci postradatelní.¹¹⁷

Před válkou žilo v Evropě zhruba devět milionů Židů, převážně v Polsku a v SSSR, na celém světě jich bylo asi dvanáct milionů. Nacisté jich během války zavraždili asi šest milionů (toto je přibližný odhad ke konci války, již nebyla tak přesná evidence). V Československu bylo podle sčítání lidí v roce 1931 asi 190 000 Židů nebo lidí hlásících se k židovské národnosti, ale 350 000 Židů hlásících se k židovskému náboženství. V březnu 1939 těsně po okupaci žilo na území Protektorátu Čechy a Morava 118 000 Židů (podle německých kritérií přesné definice židovství je v Norimberských zákonech). Z tohoto počtu se stačilo vystěhovat 40 000 a 78 000 jich bylo deportováno do koncentračních táborů, zemřelo jich asi 77 000. Podle údajů Raula Hilberga, který ve své knize, *The Destruction of European Jews* uvádí číslo 5,2 milionu evropských Židů. Vyvražděny byly tedy dvě třetiny evropských Židů. Většinu těchto obětí tvořili Židé z Polska (tři miliony mrtvých). Tyto údaje jsou neustále

¹¹⁵ <http://www.deportal.cz/dat.htm>

¹¹⁶ Rees L., *Osvětim Nacisté a „Konečné řešení“*, str. 265.

¹¹⁷ Rees L., *Osvětim Nacisté a „Konečné řešení“*, str. 267.

zpřesňovány jak, se uvolňují archivy v bývalém SSSR.¹¹⁸

3.9 Norimberský proces

Přípravy velkého soudního stání v Norimberku si vyžadují značný čas a tak až v úterý 20. 11. 1945 v 10:03 hodin dopoledne začíná jeden z velkých procesů. Do soudní síně vstupují členové nového Mezinárodního vojenského tribunálu, čtyři soudci a jejich zástupci, kteří mají soudit dvacet dva dopadených vysokých nacistických zločinců. Mezi souzenými ale nejsou hlavní a nejvyšší organizátoři. Ti buď spáchali sebevraždu, nebo unikli. Soudci se posadí za dlouhý stůl před vlajky SSSR, Velké Británie, USA a Francie. Začíná proces proti 22 hlavním válečným zločincům. Ve dvou lavicích sedí ti, kteří po léta tak či onak stáli v čele "třetí říše". Politici, maršálové, ideologové, diplomaté a ministři.

3.10 Není v nich pocit viny

Nikdo z dopadených vysokých pohlavárů Třetí Říše, kteří byli postaveni před Norimberský tribunál, se necítil vinen. Nikdo z nich se také nikdy během procesu nepřiznal ke spáchaným zločinům. Výjimku tvořil maršál Keitel, který přiznal částečnou vinu.¹¹⁹ Ani další Rosenberg, Frank, Frick, Streicher a další nepřiznávají svoji vinu. Někteří tento svůj postoj sdělují zpupně, skoro až pohrdavě, jiní s náznakem ublížené lítosti, či více anebo méně hrané pokory.¹²⁰

Obžaloba shromáždila statisíce stran dokumentů, desetitisíce písemných i osobních výpovědí, fotografií, filmových projekcí. Přípravné

¹¹⁸ Obecně užívaný počet 6 miliónů židovských obětí vychází z výpovědi Adolfa Eichmanna během jeho procesu v Izraeli - kompletní záznam celého procesu lze najít on-line The Trial of Adolf Eichmann, District Court Sessions, Volume I. Historikové, kteří se danou problematikou zabývali, uvádějí čísla v rozmezí 5,1 (Raul Hilberg: *The Destruction of the European Jews*, 1961) až 6,2 miliónu Hilberg R., *The Destruction of European Jews*, New York 1961, str. 260.

¹¹⁹ "Zeptám se nyní obžalovaných" oznamuje předseda tribunálu lord justice Geoffrey Lawrence z Velké Británie, poté co je přečtena rozsáhlá obžaloba, "zda se cítí anebo necítí vinnými z obvinění, která jsou proti nim vznesena." Goring: "Jsem naprosto nevinný!" Hess: "Nevinný!" Ribbentrop: "Nevinen!" Keitel: "Necítím se ..." Heydecker, J., Leeb J., *Norimberský proces*, str. 697 – 698.

¹²⁰ tamtéž, str. 150.

a realizační rozměry přelíčení dosahují do té doby nikdy nepoznaných hodnot, procesu se týká na pět milionů listů papíru o váze dvě stě tun, stenografický zápis obsahuje 17 000 stran, průběh jednání je zachycen na 3 023 km zvukového pásku a na 5 200 grafomonových deskách. Toto všechno vytváří usvědčující mozaiku. Před očima tribunálu, novinářů a pozorujícího světa se odvíjí strašný řetězec hrůz a promyšleně připravených zločinů.¹²¹

Poslední okamžik přelíčení: 1. října 1946, 14:50 hod. V soudní síni Justičního paláce v starobylém a válkou zničeném městě Norimberku, které se zdejším vyhlášením ostudných rasových Norimberských zákonů a okázalými sjezdy nacistické strany stalo symbolem hitlerovské vlády. Průběh procesu, rozložený do 218 jednacích dnů, sleduje celý svět a strašná tíže faktů, které jsou snesené jako důkazy obžaloby, a tedy v důsledku jako dějinný soud nad celým nacizmem, bere většinu obžalovaných poslední naděje.¹²²

Po poradě tribunálu vycházejí soudci a nacističtí zločinci je poslouchají s nasazenými sluchátky. "*Obžalovaný Hermanne Göringu! Podle bodů obžaloby ...*"¹²³

Jeden za druhým předstupují hlavní nacističtí váleční zločinci naposledy před soud. Dvanáctkrát si vyslechnou rozsudek. "*Odsudzuje se k trestu smrti provazem!*" Přičemž v případě Hitlerova stranického náměstka Martina Bormanna je tento trest vyneseny v jeho nepřítomnosti. Bormanna se nikdy nepodařilo dopadnout. H. Göring raději před exekucí spáchá sebevraždu rozkousnutím ampule jedu, kterou si schovával v pleťovém krému. R. Hess, Funk, Reader jsou odsouzeni na doživotí. Osouzení jsou umístěni do berlínské věznice Spandau, která je střežena spojenci a je speciálně vyhrazena jen pro nacistické zločince.¹²⁴ Dalšími obyvateli spojeneckého vězení ve Spandau jsou: Schirach a Speer, kteří

¹²¹ tamtéž, str. 9-734.

¹²² tamtéž, str. 553.

¹²³ tamtéž, str. 553 - 599.

¹²⁴ tamtéž, str. 617.

jsou odsouzeni na dvacet let vězení. Neurath dostává patnáct let a Dönitz deset let.

Bankéř Schacht, politik a diplomat von Papen, propagandista Fritsche jsou obžaloby zproštěni.¹²⁵

Za zločinné organizace jako celek prohlašuje soud sbor politických vedoucích nacistické strany, gestapo, Sicherheitadienst, SS a SA. U dalších podobně obžalovaných institucí, tedy říšské, generálního štábu a vrchního velitelství branné moci však k tomuto prohlášení za zločinné nedochází.

V noci z 15. na 16. října roku 1946 se vykonáním hrdelních rozsudků de facto završilo jednání Mezinárodního vojenského tribunálu, který soudil hlavní nacistické válečné zločince.¹²⁶ Nejvýznamnějším popraveným tak byl Joachim von Ribbentrop, ministr zahraničí Německa. Další byli odsouzeni do vězení, 3 obžalovaní byli osvobozeni.

Celkem bylo souzeno dvacet čtyři lidí, z toho Martin Bormann v nepřítomnosti. Robert Ley (vedoucí Německé pracovní fronty) spáchal sebevraždu v průběhu procesu, líčení proti průmyslníku Gustavu Kruppovi a von Bohlen bylo pro jeho onemocnění přerušeno. Konce líčení se tedy dočkalo dvacet dva obžalovaných, z toho jeden v nepřítomnosti. H. Göring spáchal sebevraždu až poté, co byl odsouzen k trestu smrti. Popraveno bylo těchto 10 odsouzených: Joachim von Ribbentrop, Wilhelm Keitel (generál polní maršál, podepsal druhou kapitulaci Německa v Berlíně), Alfred Jodl (generálplukovník, podepsal kapitulaci Německa v Remeši), Alfred Rosenberg (říšský ministr pro okupovaná

¹²⁵Tresty podle článku 27 statutu soudu byly oznámeny při odpoledním zasedání 1. října 1946. Uvádíme je v abecedním pořadí: Martin Bormann trest smrti oběšením; Karl Dönitz deset let vězení; Hans Frank trest smrti oběšením; Wilhelm Frick trest smrti oběšením; Hans Fritzsche osvobozen; Walther Funk doživotí; Hermann Göring trest smrti oběšením; Rudolf Hess doživotí; Alfred Jodl trest smrti oběšením; Ernst Kaltenbrunner trest smrti oběšením; Wilhelm Keitel trest smrti oběšením; Konstantin von Neurath patnáct let vězení; Franz von Papen osvobozen; Erich Raeder doživotí; Joachim von Ribbentrop trest smrti oběšením; Alfred Rosenberg trest smrti oběšením; Fritz Sauckel trest smrti oběšením; Hjalmar Schacht osvobozen; Baldur von Schirach dvacet let vězení; Arthur Seyss-Inquart trest smrti oběšením; Albert Speer dvacet let vězení; Julius Streicher trest smrti oběšením. Heydecker, J., Leeb J., *Norimberský proces*, Euromedia Group – Knižní klub, Praha 2007 str. 697 – 698.

¹²⁶ tamtéž, str. 9-734.

východní území), Ernst Kaltenbrunner (nástupce Heydricha ve funkci vedoucího úřadu RSHA - Hlavní úřad říšské bezpečnosti), Wilhelm Frick (bývalý ministr vnitra a jeden ze tří nacistů v první Hitlerově koalici vládě, za války říšský protektor v Čechách a na Moravě), Julius Streicher (vydavatel časopisu *Stürmer*), Fritz Sauckel (zplnomocněnec pro pracovní nasazení), Hans Frank (generální guvernér Polska) a Arthur Seyss-Inquart (podílel se na anšlusu Rakouska, poté říšský komisař pro Holandsko). Dále padly tři tresty doživotního vězení - Rudolf Hess (bývalý Hitlerův stranický zástupce), Walter Funk (říšský ministr hospodářství) a Erich Raeder (admirál). Čtyři nacisté dostali nižší tresty vězení: Baldur von Schirach (vůdce říšské mládeže, 20 let), Albert Speer (říšský ministr, 20 let), Konstantin von Neurath (bývalý ministr zahraničí a později první říšský protektor v Protektorátu Čechy a Morava, 15 let), a Karl Dönitz (viceadmirál a po Hitlerově sebevraždě říšský prezident, 10 let). Tři lidé byli osvobozeni - Hans Fritzsche (vedoucí říšského rozhlasu), Franz von Papen (bývalý říšský kancléř, později velvyslanec) a Hjalmar Schacht (prezident říšské banky). Nejdéle byl ve vězení Rudolf Hess, který dostal doživotí. V roce 1987 spáchal ve věznicí Spandau, kde byl vězněn od roku 1946, ve věku 93 let sebevraždu. Právní základ norimberského rozsudku je ovšem sporný, neboť nacisté byli odsouzeni podle norem mezinárodního práva, které se staly normami až poté, co je porušili nacisté. Nacisté byli odsouzeni za zločiny proti míru, válečné zločiny, zločiny proti lidskosti a spiknutí proti míru.

Soud dále soudil nacistické organizace jako celek. Označil SS, SD, gestapo a vedení NSDAP za zločinecké organizace, naopak říšský kabinet, generální štáb a vrchní velení wehrmachtu bylo osvobozeno.¹²⁷

3.11 Osobní shrnutí kapitoly

Pro pochopení jak nacisté uskutečňovali svoje „konečné řešení“ jsem navštívila největší vyhlazovací a pracovní koncentrační tábor Osvětim v Polsku. Chtěla bych popsat fungování a organizaci práce

¹²⁷ Heydecker, Joe J., Leeb Johannes, *Norimberský proces*, str. 697-698

v táboře. Tak, jak fungovala Osvětim, fungovaly i v ostatní koncentrační tábory na území Třetí říše a jí okupovaných území.¹²⁸ Pro ilustraci situace těsně po válce jsem zde uvedla i kapitoly týkající se konce války a Norimberského procesu s nacistickými pohlaváry. Při projednávání procesu zde ostře kontrastuje s tím, že všichni obvinění popírali svoji vinu a na druhé straně byly obrazy skutečné zkázy, která po nich zbyla na osvobozených územích. Všichni z obviněných tvrdili, že o ničem nevěděli a nikde a nikomu žádný rozkaz k likvidaci nedali. Není možné, aby nikdo o koncentračních táborech nevěděl co se v nich děje a kde jsou. Jejich obrovská rozloha se nedala jen tak utajit a zahalit jejich pravou činnost.

Tento tábor byl založen v polovině roku 1940 na okraji města Osvětim, které bylo nacisty začleněno do Třetí říše. Poté byl název města změněn na německý – Auschwitz. Tábor byl vybudován na místě bývalých polských kasáren. Během let 1940 – 1941 Němci vytlačili polské obyvatelstvo ze čtvrti Osvětim, kde byl zřízen tábor, a i z osmi okolních vesnic. Všichni místní Židé – tedy 60% obyvatelstva Osvětimi - byli deportováni do ghatt, velký počet polských obyvatel byl odvečen do Německa na nucené práce.¹²⁹

Budovy vysídlených polských obyvatel byly demolovány (jednalo se o 1 200 domů), aby se získal nový prostor pro vybudování táborového zázemí. V obytných domech, které unikly demolici, sídlili důstojníci SS často s celou svou rodinou. Některé existující továrny byly obsazeny, přestavěny a využity pro válečný průmysl Třetí říše. Vybuovali zde největší chemickou továrnu IG Farbenindustrie v malém městečku Monovice, kam bylo zavlčeno kolem 11 000 nuceně nasazených pracovníků, zejména se jednalo o Poláky, Rusy a Francouze.¹³⁰

Ve vrcholné fázi se tábor sestával ze tří hlavních částí: Auschwitz I., první a nejstarší část, tzv. Stammlager (kmenový tábor, kde početní stav vězňů kolísal mezi 12 000 a 20 000). Auschwitz II-Birkenau, druhá

¹²⁸ Swiebocka T. a kol., *Auschwitz – Birkenau dějiny a současnost*, vydalo Grafikon Jaroszowice, Panstwowe Muzeum Auschwitz – Birkenau 2011, str. 4 – 28.

¹²⁹ Tamtéž str. 4 – 28.

¹³⁰ Tamtéž str. 4 – 28.

největší část táborového komplexu (v roce 1944 činil početní stav vězňů nad 90 000). Výstavba tohoto tábora byla zahájena na podzim roku 1941 na místě vysídlené vesnice Brzezinka (Birkenau), která je vzdálená asi 3 kilometry od kmenového tábora Auschwitz I. Auschwitz III-Monowitz – tzv. třetí část tábora zvaná Buna, kde v létě roku 1944 bylo více než 11 000 vězňů. Zpočátku tento tábor fungoval jako pobočný. Chemické závody IG Farben zde vyráběly syntetický benzin a umělý kaučuk. Od listopadu 1944 pobočný tábor Buna fungoval jako samostatný pod názvem KL Monowitz a podléhala mu většina pobočných táborů KL Auschwitz. V letech 1942 – 1944 vzniklo 47 pobočných táborů a vnějších komand KL Auschwitz, které využívaly otrockou práci vězňů. Nacisté je nejčastěji umísťovali poblíž hutí a dolů nacházejících se v oblasti Horního Slezska a také poblíž chovatelských stanic a zemědělských farem. Všechny části a pobočné tábory byly obehnané ploty s ostnatým drátem nabitým elektrickým proudem. Strážní věže rozmístěné v pravidelných rozestupech znemožňovaly jakýkoliv kontakt s vnějším světem, který ostatně nebyl povolen ani z jedné strany ostnatého drátu. Vymezený prostor mezi táborem Auschwitz I. a Auschwitz II-Birkenau (tzv. Interessengebeit) o rozloze 40 čtverečních kilometrů izoloval celý tábor od vnějšího světa.¹³¹

Chtěla bych zde shrnout svoje osobní pocity. Jsem přesvědčena, že je to nutné pro celkové pochopení práce i pro nezasvěceného čtenáře.

Po vstupu do areálu Auschwitz I. nebyl dojem ještě tak silný – před námi stály cihlové domky a celkově areál vypadal jako opravdová kasárna. Ovšem po navštívení hned prvního domu nás tento dojem rychle opustil, při pohledu na obrazy na stěnách, obrovskou skleněnou urnu s popelem zemřelých vězňů a hromadu brýlí jsem ztratila řeč a až do konce jsem nebyla schopna promluvit a jen mlčky „zírala“ – doslova „zírala“, nemohu najít jiný výraz. Při procházení expozice jsem si neustále kladla otázku, jak je tohle možné? Jak mohl někdo něco takového udělat? Při spatření hromad kufrů, bot, hrnců, kartáčků na zuby a haldy lidských vlasů, oblečků miminek a hraček dětí se nedostává slov a jen mlčky

¹³¹ Tamtéž str. 4 – 28.

procházíte a z očí vám kanou slzy. Neustále si kladete otázku, jak se mohl jiný člověk chovat takovým způsobem k jinému člověku. Je to opravdu velmi těžké ke strávení a pochopení. Ale to nebylo to nejhorší. V KL Auschwitz I. existovalo i vězení a soud – už jen tato absurdita, když si představíte, že v koncentračním táboře, kde jsou životní podmínky už tak hrozné, může existovat ještě vězení. Po jeho zhlédnutí jsem si kladla otázku, jaká síla musela držet vězněné při zdravém rozumu, jak to někteří dokázali i přežít a s jakým traumatem se museli vyrovnávat do konce svého života. Po této návštěvě se už nedivím, že jsem nemohla sehnat žádného přeživšího, který by byl ochoten se bavit o tom, co se dělo. Plně chápu jejich postoj, že chtějí za touto zkušeností udělat velkou tlustou černou čáru.

Po příjezdu do tři kilometry vzdáleného tábora Auschwitz II. – Birkenau se před námi otevřela obrovská planina se známou bránou a železniční tratí, která je skoro na všech nejznámějších fotografiích publikovaných z Osvětimi. Po průchodu bránou jsme spatřili naprosto rovnou obrovskou plochu bez jediného stromu a keříku a několika zbylými „baráky“. Nalevo byly „baráky“ zděné a napravo dřevěné, ve zděných byly ubytovány ženy a v dřevěných muži. Rampa, kde probíhala selekce, mi připadala neskutečně dlouhá a její koleje končily u krematorií I. a II. Krematoria I. a II. jsou tak jako většina „baráků“ zničená (nacisté je na konci války vyhodili do vzduchu a „baráky“ jsou vybombardované od spojenců při osvobození tábora a stojí zde jen základy s komíny). Celý areál je obehnan ostnatými dráty nabitými elektřinou. Každých několik desítek metrů jsou rozmístěny strážní budky. Šokující dojem při příjezdu umocnilo hejno havranů – jak příznačné pro takové místo. Celý prostor je velmi obrovský, naprosto rovný, bez jakéhokoliv kopečku, kde by se mohl někdo schovat a pokusit se tak uniknout z tábora ven (– nemyslitelné).

Na konci rampy s kolejemi je mezi krematorií I. a II. umístěn pomník všem obětem zahynuvších na tomto místě. Nápisy jsou ve všech jazycích vězněných národů a místem konání pietních aktů – jeden se zrovna na místě odehrával. Pravidelně se zde také odehrávají tzv. Pochody živých. Jde o pochody živých lidí, kteří tímto uctívají památku těch, co holocaust

nepřežili. Pochod vyráží z Osvětimi I do Birkenau, kde se pak koná pietní akt.

Moje konečné zhodnocení celkového dojmu je takové, že už nikdy více, ale je nutné dnešním mladým lidem připomínat toto zvěrstvo, a myslím, že je i nutné shromáždit co nejvíce postřehů od přeživších a jejich vzpomínky z těchto míst (přeživší stárnou a umírají a jejich odkaz nesmí být zapomenut). Musíme neustále připomínat tato zvěrstva, aby k nim už nikdy a nikde nedošlo.

4 NÁVRAT A DOBA POTÉ

4.1 Návrat z Terezína a doba poté

„Když jsme se s maminkou vrátili z Terezína domů do Plzně, maminka navštívila svoji známou, bývalou přítelkyni, a žádala ji o vrácení ložního prádla a ubrusů, které si u ní nechala před odjezdem do Terezína. Bývalá přítelkyně byla rozčarovaná z toho, že jsme se objevili u jejího prahu a její první slova byla: „Vy jste se vrátili?“ Když maminka požadovala vrácení uschovaných věcí, tak se přítelkyně vymlouvala, že nic nemá, že to již je opotřebované a musela to již vyhodit. Paradoxem bylo, že se maminka dívala na stůl, kde byl jeden z jejích ubrusů i s jejím monogramem. Můj mladší bratr měl dlouho po propuštění z Terezína strach ze slepic, protože je do svých 8 let nikdy neviděl. Dětem scházeli rodiče a rodičům děti a nikdo z nás vlastně nevěděl, jak má vlastně žít.¹³²

„Pamatuji, jak matka stála u okna a neustále vyhlížela, zda se nevrátí nějakí příbuzní. Na návštěvu k nám chodily matčiny přeživší přítelkyně, také vdovy a neustále se bavily o koncentračních táborech a nezvěstných blízkých. Jednou matka k nám domů přivedla staršího kluka našich židovských známých (byl to František Goldscheider), který přišel o oba rodiče a neměl kam jít. Ztratil úplně vše.“¹³³

¹³² Tamtéž, str. 34 – 42.

¹³³ Riesel, P., *Protestuji!*, str. 34 – 42.

„Poválečná doba byla smutná a těžká. Dostali jsme náhradní byt, prožívali jsme velkou nouzi. Ta nevadila tak jako velká osamělost. Nedařilo se založit nová přátelství, lidé byli odtažití, nedůvěřiví, zdráhaví a opatrní. Spolu s ostatními lidmi jsme se ptali, kde ten bůh byl nebo kde vlastně je. My přeživší Židé jsme se uzavírali do sebe a mnozí z nás víru v boha ztratili“.

„První významný impulz, který mnou otřásl, se udál na základní škole, do které jsem právě nastoupil. Chlapec, který se mnou seděl v lavici, mi nechtěl dát něco opsat se slovy: židákovi nic opisovat nedám. Nevím, odkud věděl, že jsem Žid, ale bylo zle. Zatmělo se mi před očima a všechna nahromaděná zlost se vylila na něj. Nemohli mě od něho odtrhnout ani hasicím přístrojem. Zle jsem ho zřídil a již jsem ho v životě neviděl. Když jsem to vyprávěl doma matce, řekla: „Konečně něco s tebou pohnulo.“ Naše úsilí o asimilaci nebylo jednoduché. Když se náš život konečně trochu stabilizoval, byli jsme komunisty vyvlastněni. Byt i se zařízením nám byl zabaven. Důvodem bylo, že matka po návratu z Terezína, když jí byl navrácen arizovaný majetek (obchod s truhlářským zbožím), vybrala peníze potřebné na zařízení bytu. Později vyměřenou daň neměla z čeho zaplatit. Nastěhovali jsme se do provizorního bytu bez zařízení. Zachránil nás přítel, který nám nabídl, abychom bydleli s ním ve větším rozděleném bytě. Nestali jsme se stoupenci komunismu, a já měl později problémy po absolvování gymnázia dostat se na vysokou školu.“

Po těchto zkušenostech, které zde MUDr. Riesel popisuje, je vidět, že obyvatelé (ale i známí), kteří se dostali k židovskému majetku, vůbec nepředpokládali, že by se tito lidé mohli vrátit. Mnoho z nich bylo velmi překvapeno, že se vůbec mohli vrátit a najednou se domáhali svého majetku, který ovšem měl už někdo jiný a tvářil se, že to vlastně není jeho věc, a nic jim vracet nebude. Dle dalšího vyprávění se k přeživším nechoval čestně ani stát. Celé to budí dojem, že stát nevěděl, co si má s těmito lidmi počít, kam je zařadit, jak se k nim chovat a v mnoha případech se zachoval tak, jako by ti lidé vůbec nežili a nikdy se nevrátili, choval se k nim jako k neviditelným a neexistujícím bytostem. Odcituji zde

část vzpomínek MUDr. Riesla: „Nikdo z nám blízkých nevěděl, jak dále žít. Dětem scházeli rodiče, rodičům děti. Měli jsme nouzi, ale ta nám nevadila. Vadila osamělost. Chyběla rodina. Čeští spoluobčané byli rezervovaní a nenavazovali s námi přátelské vztahy, zachovávali si odstup. Měli své rodiny, přátele nepotřebovali nové, dokonce problémové přátele.“¹³⁴ Pokud se někdo nepřidal na stranu vládnoucí (tj. komunistickou), mohl očekávat velké problémy. Jistotu neměl ani ten, kdo se přidal (viz procesy v padesátých letech Rudolf Slánský a spol.). Dále ze vzpomínek MUDr. Riesla: „Byly překážky. Inklinoval jsem k psychiatrii, ale musel jsem odejít na umístěnku do pohraničí a po krátkém zácvičku v místní nemocnici jsem musel odejít na venkovský obvod, který nebyl obsazen. Posléze, jako politicky persona non grata, jsem byl přeřazen k práci závodního lékaře, který nesměl z politických důvodů ošetřovat úředníky a dělnické učně. K této práci jsem si přibral práci v protialkoholní poradně, protože jsem nemohl navštěvovat své pacienty doma, a realizovat tak roli rodinného lékaře, což mě naplňovalo. Pro mnohé ubohé a zubožené jsem měl větší empatii než pro některé naduté dělníky, členy lidových milic. Někteří, když se přiopili, si veřejně chválili protektorát do doby heydrichiády. Libovali si, co všechno fasovali. Práci v protialkoholní poradně mi nikdo nezáviděl, ale pro práci na psychiatrii jsem nebyl uvolněn, ačkoli mě podporoval i krajský psychiatr. Tyto pŮtky mě nejspíše formovali v zarputilého a vzdorného člověka, který se nedá. I pozdější obhajoba mé kandidátské práce, kterou jsem obhajoval po 21letém zdržení až v novém režimu, nebyla výsledkem mé „vědeckosti“, ale spíše trucovitého úsilí dotáhnout práci do cíle.“¹³⁵

„Mám potřebu užitečnosti, a proto si hlídám svou práci. Nezdolnou vůli k životu a lpění na něm. Naučil jsem se mobilizovat sám sebe tím, že jsem se na sebe rozcílil. To mě aktivovalo a dávalo mi sílu.“¹³⁶

¹³⁴ Trauma, historie, svědomí Výbor z textů ze seminářů Prix Irene 2008-2009 a příspěvky členů Rafael Institutu, eds. 2010, str.136-139.

¹³⁵ Trauma, historie, svědomí Výbor z textů ze seminářů Prix Irene 2008-2009 a příspěvky členů Rafael Institutu, eds. 2010, str. 136-139.

¹³⁶ Tamtéž, str. 136-139.

4.2 Politické procesy

V době po skončení druhé světové války docházelo v celé východní Evropě k politickým procesům. Tyto procesy měly za cíl odstranit osoby nežádoucí pro socialistický režim pod taktovkou SSSR. Tyto procesy byly organizovány v Polsku, Maďarsku, Bulharsku a bývalé Jugoslávii. Komunistické Československo nemohlo v tomto směru zůstat pozadu a v roce 1949 se rozběhl kolotoč politických procesů i u nás. Je třeba si připomenout, že ani po skončení druhé světové války nebylo ukončeno pronásledování a vyčleňování Židů ze společnosti.¹³⁷

Tragédie tohoto politického procesu se začala odehrávat v červnu 1948.¹³⁸ Na zasedání Informbyra v Bukurešti byla zatracena jugoslávská komunistická strana. Následovalo hledání nepřátel v jednotlivých komunistických stranách zakončené maďarským monstrprocesem s Rajkem Rajkem a s československým Rudolfem Slánským.¹³⁹

Vedení KSČ se dohodlo, že požádá o pomoc sovětské poradce s dopadením „zločinců“ rozvracejících socialistické zřízení. Proto již v roce 1949 posílá Gottwald se Slánským dopis s žádostí o pomoc. Do Prahy přijíždí dva odborníci sovětské tajné služby Lichačev a Makarov. Díky nim se také podařilo dopadnout první „zrádce.“¹⁴⁰

Mezi zatčenými se rázem ocitají: Eugen Löbl – první náměstek ministra zahraničního obchodu

Artur London – náměstek ministra zahraničních věcí

Vladimír Clementis – ministr zahraničních věcí, si dovolil během války kritizovat Stalina za uzavření přátelské smlouvy s Hitlerem. Ten si to pamatoval a to Clementise stálo život. Přesto však byli Lichačev s Makarovem odvoláni a místo nich byl povolán Vladimír Bojarskij a ten

¹³⁷ <http://www.ustrcr.cz/cs/rudolf-slansky>

¹³⁸ Převzetí moci komunisty v Československu se odehrálo 25. 2. 1948 a monstrprocesy se začaly připravovat již v červnu téhož roku.

¹³⁹ <http://www.ustrcr.cz/cs/rudolf-slansky>

okamžitě objevuje údajnou hlavu spiknutí Otto Šilinga – krajského tajemníka KSČ v Brně, který přesně zapadal do Stalinových představ o zrádci: byl to komunista, tisovec a ještě ke všemu Žid.¹⁴¹

Stalin se narodil s nenávisí ke všemu židovskému a vinil je ze všech neúspěchů a neštěstí v Rusku. Krátce po válce proto začal znova bojovat proti Židům a světovému sionismu, který pro něho ztělesňoval nově vzniklý stát Izrael. Izrael odmítl nabídku sovětského Ruska, aby vstoupil do sféry jeho vlivu. Většina později pronásledovaných Židů skončila svoji cestu právě v Izraeli.

Mnoho obviněných bylo židovského původu, ale jejich význam byl příliš malý, aby to vyvolalo odstrašující případ. Musel být proto nalezena exemplární oběť Rudolf Slánský, generální tajemník Komunistické strany Československa. Gottwaldovi byla poslána první souhrnná zpráva, ale ten se zhrozil, protože moc dobře věděl, že je to celé vykonstruované, ale strach před Stalinem mu nedovolil zasáhnout ve prospěch Slánského. Jeho pád z výšin komunistického nebe byl rychlý a plný paradoxů: 30. 7. 1951 dostává od Gottwalda Řád socialismu za výjimečné zásluhy. 5. 9. 1951 byl Slánský zbaven funkce generálního tajemníka KSČ a stal se pouhým náměstkem předsedy vlády. 11. 11. 1951 přiletěl tajně do Prahy zvláštní pověřenec Anastas Mikojan, že si Stalin přeje zatčení Slánského.¹⁴²

Vyrůstal v rodině obchodníka. Politicky se angažoval již během studia na plzeňském gymnáziu (maturita 1920). Během studia na Vysoké škole obchodní v Praze se sblížil s marxistickou levicí v sociální demokracii, patřil mezi zakládající členy KSČ. Byl činný v Komsomolu a společně s dalšími pozdějšími exponenty Gottwaldova vedení se podílel na formování radikálně levicové skupiny, která kritizovala vedení strany ztělesňované Bohumírem Šmeralem. Do roku 1924 pracoval jako vedoucí zahraniční rubriky Rudého práva. V rámci rozptýlení skupiny mladých

¹⁴⁰ <http://www.ustrcr.cz/cs/dokumentace-popravenych-politicke-duvody-48-89>

¹⁴¹ <http://www.ustrcr.cz/cs/dokumentace-popravenych-politicke-duvody-48-89>

¹⁴² <http://www.ustrcr.cz/cs/dokumentace-popravenych-politicke-duvody-48-89>

levých opozičníků jej vedení strany vyslalo do Ostravy, kde v různých stranických funkcích fungoval další tři roky. V roce 1926 se stal šéfredaktorem ostravského Dělnického deníku a následně byl zvolen krajským sekretářem. Téhož roku jej však jako exponenta levicové opozice stranické vedení přesunulo do Kladna.¹⁴³

Ve vrcholící vnitrostranické krizi v letech 1928 a 1929 vystupoval jako jeden z hlavních představitelů Gottwaldovy skupiny, na V. sjezdu KSČ byl zvolen do politbyra a ústředního výboru. Ve svých osmadvaceti letech se stal jedním z nejdůležitějších představitelů komunistické strany. Jako vedoucí organizačního oddělení měl na starosti fungování stranického aparátu a styk s emisary Kominterny.¹⁴⁴

V letech 1934 – 1935 během Gottwaldova nuceného exilu v Moskvě byli společně s Janem Švermou faktickými vůdci KSČ. Zatímco Jan Šverma měl na starosti formulaci komunistické programatiky, Slánský řídil stranu po organizační stránce. Politika tandemu Šverma – Slánský byla na přelomu let 1935/1936 tvrdě kritizována Kominternou. V následné vnitrostranické kampani proti pravicovému oportunistu Slánský vykonal požadovanou sebekritiku. Na VII. sjezdu KSČ v dubnu 1936 byl znovu zvolen do vrcholných stranických funkcí, v nichž zůstal až do podzimu 1938.¹⁴⁵

V letech 1938 – 1945 působil v rámci moskevského exilového vedení KSČ, kde nadále patřil k nejužší stranické špičce. Na podzim 1944 byl společně s Janem Švermou vyslán na Slovensko, kde působil v hlavním štábu partyzánského hnutí. Po návratu do Československa se stal generálním tajemníkem KSČ. Byl taktéž členem předsednictva KSČ a poslancem Národního shromáždění. Jakožto „muž č. 2“ v KSČ měl

¹⁴³ <http://www.ustrcr.cz/cs/dokumentace-popravenych-politicke-duvody-48-89>

¹⁴⁴ <http://www.ustrcr.cz/cs/dokumentace-popravenych-politicke-duvody-48-89>

¹⁴⁵ <http://www.ustrcr.cz/cs/dokumentace-popravenych-politicke-duvody-48-89>

rozhodující podíl na úspěšném převzetí moci v únoru 1948 a následném vývoji.¹⁴⁶

Na přelomu let 1950 a 1951 se začal připravovat československý politický proces s vedoucími komunisty. Měl odhalit velké protistranické spiknutí, které proniklo až do špiček KSČ. V souvislosti s probíhající kampaní proti sionismu a kosmopolitismu byla celá akce zaměřena výrazně antisemitsky. S postupujícím vyšetřováním a pokračujícím konstruováním případu protistátního komplotu byl do čela skupiny spiklenců postaven právě Rudolf Slánský.¹⁴⁷

Na zasedání ÚV KSČ 6. 9. 1951 byl Slánský po závažných obviněních (údajně budoval paralelní mocenské centrum ve straně) sesazen z funkce generálního tajemníka a měl nadále působit na pozici náměstka předsedy vlády. 23. 11. 1951 byl Slánský zatčen. Příprava procesu trvala další rok. Slánský byl podroben řadě výslechů, ve vězení se dokonce pokusil o sebevraždu.¹⁴⁸

Pečlivě zinscenovaný „proces s protistátním a spikleneckým centrem“ začal 20. 11. 1952 a po týdenním jednání soud vynesl rozsudky. Mezi jedenácti osobami odsouzenými k smrti byl i Rudolf Slánský. Popraven byl 3. 12. 1952.¹⁴⁹

V šedesátých letech byl v souvislosti s prováděním rehabilitací obětí nezákonností let padesátých projednáván také případ Rudolfa Slánského. V roce 1963 byl právně a občansky rehabilitován, stranické rehabilitace proběhla až v roce 1968.¹⁵⁰

Nechvalně známou postavou všech politických procesů v padesátých letech byl hlavní žalobce dr. Josef Urválek, který asistoval u všech monstrprocesů. Seznam obžalovaných: Rudolf Slánský, generální

¹⁴⁶ <http://www.ustrcr.cz/cs/dokumentace-popravenych-politicke-duvody-48-89>

¹⁴⁷ <http://www.ustrcr.cz/cs/dokumentace-popravenych-politicke-duvody-48-89>

¹⁴⁸ <http://www.ustrcr.cz/cs/dokumentace-popravenych-politicke-duvody-48-89>

¹⁴⁹ <http://www.ustrcr.cz/cs/dokumentace-popravenych-politicke-duvody-48-89>

¹⁵⁰ <http://www.ustrcr.cz/cs/dokumentace-popravenych-politicke-duvody-48-89>

tajemník KSČ, židovského původu; Bedřich Geminder, bývalý vedoucí Mezinárodního sekretariátu ÚV KSČ, židovského původu; Ludvík Frejka, bývalý přednosta národohospodářského odboru kanceláře prezidenta, židovského původu; Josef Frank, bývalý zástupce generálního tajemníka KSČ; Vladimír Clementis, Slovák, bývalý ministr zahraničních věcí; Bedřich Reicin, bývalý náměstek ministra obrany, židovského původu; Karel Šváb, bývalý náměstek ministra národní bezpečnosti; Artur London, bývalý náměstek ministra zahraničních věcí, židovského původu; Vavro Hajdů, bývalý náměstek ministra zahraničních věcí, židovského původu; Eugen Löbl, bývalý náměstek ministra zahraničního obchodu, židovského původu; Rudolf Margolius, bývalý náměstek ministra zahraničního obchodu, židovského původu; Otto Fischl, bývalý náměstek ministra financí, židovského původu; Otto Šiling, bývalý vedoucí tajemník krajského výboru KSČ v Brně, židovského původu; André Simone, bývalý redaktor Rudého práva, židovského původu. Stačí se podívat na seznam obžalovaných, kde figuruje ze čtrnácti obžalovaných jedenáct židovského původu. V celém obvinění se výrazně odrážela antisemitská vlna nenávisti. Tisk byl v té době pověřen rozdmýcháním nenávistné atmosféry mezi lidmi. To se také úspěšně povedlo. Přišlo mnoho nenávistných dopisů, obsahujících antisemitská a velmi nenávistná hesla typu: „*Všichni musí dostat provaz!*“; „*Hitler jich mnoho likvidoval, ale ještě jich bylo málo!*“¹⁵¹

Všichni obžalovaní byli donuceni brutálními výslechy k výpovědím, jaké jim byly předloženy Státní bezpečností a aparátem KSČ. Výpovědi před soudem jsou proto ukázkou sebeponižování a sebemrškačství, ale ani v jednom případě se nejedná o pravdivé doznání k údajné „špionáži.“ Z televizních a rozhlasových záznamů z těchto procesů je vidět odevzdanost obžalovaných a slyšet „ječivý“ hlas dr. Urválka, jak chrlí na obžalované jedovatá obviňující slova. Pokaždé když se dívám na tyto záznamy, vyvolává to ve mně obraz nacistického žalobce dr. Freisslera, který také „ječivým“ hlasem obviňuje obžalované ze smyšlených zločinů.

¹⁵¹ <http://www.ustrcr.cz/cs/dokumentace-popravenych-politicke-duvody-48-89>

Rozsudky padly po sedmidenním procesu. Pouze tři lidé byli odsouzeni na doživotí – London, Hajdů a Löbl, ostatní byli odsouzeni k trestům smrti. Milosti byly všem zamítnuty, ale bylo jim dovoleno napsat poslední dopisy na rozloučenou svým blízkým. V nich je patrné, že sami nakonec začali věřit, že jsou vinni. Slánský nenechal žádný dopis, byl vnitřně zlomený. Dne 3. prosince 1952 byli všichni popraveni na dvoře pankrácké věznice a jejich popel byl rozsypan na neznámém místě. Do dnešních dnů jejich blízcí nevědí, kde vlastně popel jejich blízkých skončil.¹⁵²

Za výrobu monstrprocesů a politické vraždy byl plně zodpovědný prezident republiky a předseda KSČ Klement Gottwald. Podle svědectví jeho sekretářky prý věřil naprosto všem výpovědím a byl přesvědčen o naprosté správnosti obvinění. Proces skončil, ale jeho společenské důsledky se nesly dál celou zemí v podobě politických čistek a byly postiženy stovky komunistických funkcionářů především židovského původu. Procesy vyvolaly atmosféru strachu. Ani vysoce postavený funkcionář si nemohl být před komunistickou StB jist svojí pozicí.

Nejbližší rodinní příslušníci odsouzených byli vystěhováni do jiných okresů. Opět jim byl zabaven majetek a mohli si s sebou vzít jen nejn nutnější věci. Zaměstnání dostali v malých závodech lehkého průmyslu nebo v zemědělství, nehledě na jejich vzdělání a zkušenosti. Tak se mnoho intelektuálů ocitlo v kravínech, kovošrotech na stavbách mostů apod. Samozřejmostí byl neustálý dohled StB a znemožnění dalšího vzdělávání a cestování.

Tyto politické procesy se odehrávaly podle skoro stejného scénáře jako procesy v nacistickém Německu ve třicátých letech. Smyšlená obvinění, „ječící“ soudce, odsouzení popravení. Došlo zde k jednomu jedinému odlišení – v Německu byl popel odsouzených zasílán v papírové urně za poplatek pozůstalým. Toto bylo našim lidem komunistickým režimem odepřeno. „*V době projednávání obžaloby se Rudolfa Slánského*

¹⁵² <http://www.ustrcr.cz/cs/dokumentace-popravenych-politicke-duvody-48-89>

v Nezvěsticích zřekli i mnozí bývalí nejméně přátelé. Když byl Slánský u moci, očekávali od něj mnohé výhody. Domnívali se, že zařídí postavení měšťanské školy za 24 miliónů korun. Plány byly veliké, ale nic se neuskutečnilo. Prudké politické zvraty přinesly i zvraty do života lidí.¹⁵³

4.2 Pochod neonacistů Plzní

V dnešní době je velkým celospolečenským problémem růst neonacismu a extrémismu. Mladí lidé jsou naplnění frustrací z neúspěchu a bezprizorního místa ve společnosti, a hledají svoje uplatnění. Jako jedno z možných řešení se jim nabízí možnost realizovat se v různých neonacistických, extrémistických a jiných protispolečensky zaměřených skupin. Dnešní doba přináší mnoho možností – internet je plný nenávisti a štvavých článků. Autory těchto článků jsou většinou nespokojenci z řad různých Vandasů, Babků nebo jim podobným, kteří se snaží rozdmýchávat nenávist v dnešní společnosti. Velmi dobrým příkladem jsou pravidelně se opakující pochody neonacistů Plzní. Největší průvod se uskutečnil v březnu roku 2008 po neúspěšných zákazech magistrátu. Soud však jejich rozhodnutí zrušil jako neodůvodněné a pochod znova povolil. Chtěla bych zde použít novinový článek autora Zbyňka Petráčka z Lidových novin ze dne 1. března 2008. V článku je velmi pěkně shrnuto co, kdy, jak a proč.

„Plzeň jako test

1. března 2008 10:18

PRAHA - Nepíše se to snadno, ale svým způsobem je dobře, že dnes projdou Plzní neonacisté. Stát zažije dost tvrdý test. Naplno uvidíme, jak si s nimi poradí v rámci pravidel, která pro ně stanovil. Posledním akcím tohoto druhu dokázal zabránit dvojím způsobem - buď na poslední chvíli našel právní klíčku proti oznamovatelům (Praha, 10. listopadu), nebo pochod zakázal primátor (Plzeň, 19. ledna). Dnes ovšem vyrazí náckové na marš, zatímco státní správa bude jen čekat na nějakou

¹⁵³ Dostupné také z : <<http://www.nezvestice.cz/default.asp?site=hist&id=slansky>>

záminku k zásahu. Je to opravdu dobře? Z vyššího principu mravního je to samozřejmě špatně. Zlu se ustupovat nesmí a z oznamovatele pochodu zlo číší. Nezaklíná se Hitlerem, nehajluje, nehonosí se svastikou, ale urputnost, s níž trvá na trase kolem plzeňské synagogy, není náhodná. Až podezřele připomíná mentalitu gangu označujícího „své“ území. A je náhoda, že si národovci nárokují právě svatostánek těch, v nichž vidí cizorodý prvek? Proč tedy jejich akci nezakázat? Protože tak rozhodl soud. Protože soud konstatoval, že plzeňský primátor Rödl svým zákazem lednového pochodu porušil zákon. Tak funguje právní stát. A jsme-li zvyklí slyšet skuhrání na právní stát od lidí spjatých se jmény Cibulka nebo Hučín, připravme se na totéž ze strany aktivistů dobré vůle: Jak může právní stát povolit provokaci zla? Právě proto, že je právním státem. Ačkoliv primátor Rödl v lednu zákon porušil, sklidil občanský potlesk - konal v nebezpečí z prodlení, když zákonné prostředky byly vyčerpány. OK, bylo to výjimečné, šlo o výročí židovských transportů z Plzně, byla to prostě symbolika a provokace do očí bijící. Ale udělat z porušování pravidel (zákona) obecné pravidlo? To právní stát nepřipouští, i když se to nelíbí mnohým z těch, kteří se jindy právního státu dovolávají. Dnešek nebude hezkým dnem. Televizní záběry nácků pochodujících podle zákona Plzní jistě obletí Evropu a nedají Česku dobré vysvědčení. Ale ještě horší by bylo porušit rozhodnutí nezávislého soudu. Zachovají se náckové nebezpečně? Tak ať je rozežene policie. Představují nebezpečí pro společnost? Tak ať jejich spolek zakáže soud. Ale rozehnat je už předem může dnes pouze orkán Emma. Kéž by.“¹⁵⁴

Toto, ale nebyl jeden jediný průvod, který se v Plzni odehrál. Bylo jich několik a opakují se každý rok. Je důležité na tomto místě nechat také promluvit přeživší účastníky holocaustu, jak na ně tento a ostatní průvody působí a co si o nich myslí. Použiji zde opět citace MUDr. Riesla: „Účastnil jsem se několika setkání Židů a vesměs jsem zažil velmi hněvivé

131 http://www.lidovky.cz/plzen-jako-test-0i2-/nazory.aspx?c=A080301_101827_ln_nazory_fho

emoce, které byly silnější než strach z neonacistů. Jejich průvod šel v Plzni kolem synagogy, kde jsem stál. Tam jsme byli fyzicky omezeni v pohybu policií, která chránila neonacistický průvod. Neonacisté směrem k nám výsměšně volali: „Židi do plynu!“ Nikdo z policistů a přítomných úředníků městského úřadu to prý údajně neslyšel. Zvukový záznam však toto volání dokumentuje. Napsal jsem mnoho dopisů na příslušná ministerstva a úřady. Bezprostřední zisk je v tom, že z kanceláře ombudsmana Otakara Motejla jsem dostal právní rozklad možnosti zakázat průvod neonacistů či možnost trvat na jeho odklonění od míst, kde by působili významné škody byť „pouze“ morální povahy.“¹⁵⁵ Ovšem úředníci, jak je vidno, v této věci nic moc neudělali, když se pochody opakují každý rok. O podrobné informace o neonacistickém hnutí se pokusili autoři knihy „Nová doba, stará zloba. Soudobý antisemitismus v historickém kontextu.“ Autoři Lena Arava-Novotná, Ivo Budil, Věra Tydlitátová, Zbyněk Tarant zde nastiňují problémy antisemitismu, neonacismu od historických kontextů až po dnešní dobu.

V dnešní společnosti všeobecně přetrvává tendence nad problémy zavírat oči nebo je neřešit, dělat, že neexistují a zametat velké kauzy pod koberec.

155 Trauma, historie, svědomí Výbor z textů ze seminářů Prix Irene 2008-2009 a příspěvky členů Rafael Institutu, eds. 2010, str. 136-139.

5 ZÁVĚR

V této práci jsem se snažila přiblížit situaci plzeňských Židů během holocaustu. Jejich historické vazby, kořeny k Plzni, vývoj různých pogromů soužití s plzeňskými občany napříč staletími. Celková situace židovského obyvatelstva nacistickým Německem okupované Evropě byla velmi neutěšená. Ve všech zemích se konaly hony na Židy a vše co bylo spojeno s nimi. Cílem bylo tuto skupinu obyvatelstva zcela vymýtit a uchvátit jejich majetek.

Situace v Plzni nebyla jiná a příliš moc se nevymykala tehdejšímu trendu pronásledování. Ve většině zemí odsuny a transporty netrvaly dlouho. V Plzni to byly tři transporty během ledna až března 1942. Právě v roce 1942 docházelo k masovým deportacím v souvislosti s otázkou „konečného řešení“, tj. úplné likvidaci židovského obyvatelstva.

Situace po druhé světové válce znamenala pro mnohé židovské obce zánik a úplnou ztrátu integrity obyvatelstva s judaismem a židovským způsobem života, jazykem a zvyky. Dnešní společnost se musí snažit nedopustit znova jakoukoliv genocidu na jakémkoliv obyvatelstvu celé planety. Dojde k nenávratnému zničení svébytné kultury, zvyků a jazyka. Dnešní vlna antisemitismu a popíračů holocaustu z velké většiny pramení z neznalosti židovské kultury. Toto neplatí jen o kultuře židovské, ale i o islámské a jiných odlišných kulturách, kde neznalost a obavy působí vlnu nenávisti, fundamentalismu a pronásledování.

Dále jsem chtěla v této práci přiblížit situaci po druhé světové válce, kdy většina přeživších trpěla znova ztrátou majetku a svobod za komunistického režimu. Jeden diktátor nahradil druhého, ale rozdíl nebyl. Jejich obrovské trauma je uzavřelo před světem a společností a ani jejich nejbližší příbuzní nevěděli o hrůzách, které prožili.

Proto je nutné v dnešní mladé generaci připomínat hrůzy holocaustu. Přeživších ubývá a zanedlouho už tu nebude nikdo, kdo by nám připomínal co se tenkrát stalo a jaké hrůzy se děly. Je nutné se

tomuto tématu věnovat a zapisovat a připomínat vzpomínky přeživších. Vzdělávat mladou generaci, aby se odstranila nevědomost.

Pro malý průzkum, jak to je u mladé generace s orientací v tomto tématu jsem vypracovala velmi stručný dotazník s otázkami na, které měli žáci Základní školy, kam chodí moji synové odpovědět jen ano nebo ne.

Výsledek dotazníku mě překvapil. Je patrné, že se spolužáci mého syna v daném tématu orientují, ale myslím si, že je to trochu ovlivněno probíranou látkou v hodinách dějepisu. V současné době totiž probírají dobu druhé světové války. Dovolím si předložit výsledky dotazníku.

Dotazník pro žáky deváté třídy druhého stupně Základní a Mateřské školy v Kozojedech. Dotazníku se zúčastnilo sedm žáků deváté třídy (celkový počet žáků v této třídě je deset).

Otázka: Víte co je to holocaust?

Ano.....sedm; ne.....nula.

Otázka: Víte co je to judaismus a pojem žid?

Ano.....sedm; ne.....nula.

Otázka: Víte, jakou funkci plnil koncentrační tábor?

Ano.....pět; ne.....dva.

Otázka: Víte co je to synagoga?

Ano.....sedm; ne.....nula.

Otázky pro dotazník jsem volila velmi jednoduché, aby na ně bylo možné jednoznačně odpovědět.

Myslím, že vytyčený cíl práce se mi podařilo naplnit a přiblížit život plzeňské židovské komunity. Na závěr této práce jsem zařadila dokument s fotografiemi plzeňského fotografa Radovana Kodery „Stopy holocaustu“, který mi laskavě poskytl. Tímto bych mu chtěla za poskytnutý materiál

poděkovat. Dále bych chtěla poděkovat: MUDr. Petru Rieslovi, CSc, Mgr. Věře Tydlitátové, Th.D. a Mgr. Zbyňkovi Tarantovi.

6 RESUME

The theme of Holocaust which has been chosen for this work is very extensive as well as important for the society of these days. This is a topic a great number of historians have been interested in so far and it tries to explain its causes and mainly some influences and effects regarding today's society.

My task I will try to show here is an explanation of the system of the function of Holocaust in our country, especially in Pilsen. My work is divided into the following main chapters. The title of the first one is The Oldest News about the Jewish Community in Pilsen, the arrival of the Jewish people in Pilsen after the founding of the town to their expulsion in the year of 1504. This chapter being divided into a few subchapters describes the first mentions about the arrival of the Jewish people in the town of Pilsen and their lives in the historial connections. Here are mentioned the first disaster as well as signs of anti-Semitism and persecution.

In the second main chapter, I tried to focus on the expulsion development of the Jewish people of Pilsen after the outbreak of the expulsion and the realization of the so called "finished solution". Each of these chapters describes the system of the elimination and the expulsion of the Jewish people in Pilsen during the world war.

In the last third chapter, I tried to use some memories of people having survived the Holocaust and quote their memories. Next subchapters deal with the behaviour of other people to the survived people and their other expulsion after the end of the world war, too, when the

persecution continued and these people kept being excluded out of the society. Further, there is a chapter focusing on the situation of these days and the development of neonacism and anti-Semitism among young people.

I tried to use some relevant literature but regarding the direct problematics of Holocaust of the Jewish people in Pilsen, I found only a very limited number of this literature. I tried to search some information and draw inspiration from the memories of people having survived Holocaust even if this was not easy. Many of these people rejected me because they did not want to speak about this trauma.

7 PŘÍLOHY

Deportační karta Emila Ehrlicha (obr. 1)

[databáze](#) > [fotografie](#) > Deportáční karta Emila Ehrlicha

zdroj: Národní archiv, Archivní 4/2257, 149 00 Praha 4 - Chodovec

E h r l i c h		pov. příslušník		53350	
Emil		24.12.1903		24.12.1903	
E l s a		24.12.1903		24.12.1903	
R e s i d e n c e (m)					
26.1-	Terešín	2 115			
1942					
10.5-	Dvůřec	Bb 2173			
1944					
I. W.					

Dům, kde byl obchod Ehrlichových (obr. 2)

[databáze](#) > [fotografie](#) > Dům, kde byl obchod Ehrlichových

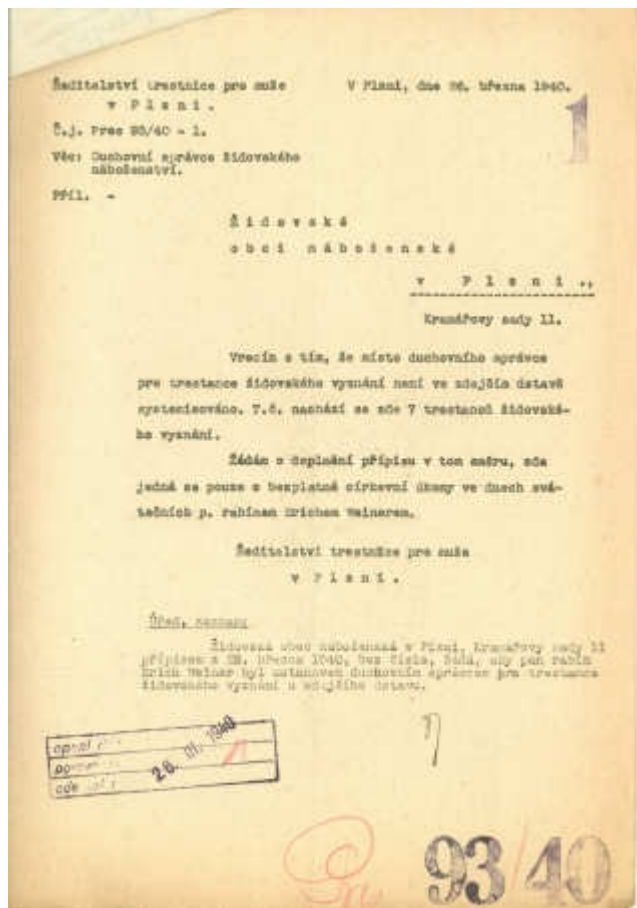

popis:

Dům na rohu dnešní Prešovské a Sedláčkovy ulice v Plzni, kde měli Ehrlichovi jeden ze svých obchodů.

Interní dokument plzeňské věznice týkající se náboženského života trestaných židů
databáze > **fotografie** > Interní dokument plzeňské věznice týkající se náboženského
 života trestaných židů (obr. 3)

zdroj: Vězeňská služba ČR, Věznice Plzeň

popis:

Interní dokument plzeňské věznice na Borech ohledně náboženského působení rabína Ericha Weinera mezi židovskými vězni.

Reklama na obchod Ehrlichových (obr. 4)
databáze > fotografie > Reklama na obchod Ehrlichových

Prošívané přikrývky,
povlaky (kapny), peřiny,
matrace, slavníky atd.

nejlevněji přímo u známé firmy

Ehrlich v Plzni,

Třída českosl. legionářů 46.
Přílák: Sedláčkova 8, u rohu Říšské ul.

Rasová nenávisť (obr. 5)

periodikum: Zprávy Okresního národního výboru v Plzni
výtisk:
vydáno: 21. 9. 1945

Nový výklad k zákazu styku se Židy (obr. 8)

periodikum:

Plzeňský

kraj

(1940)

výtisk:

ročník

XXXIV,

číslo

45

vydáno: 8. 11. 1940

NÁR. SOURUČENSTVÍ

Nový výklad k zákazu styku se Židy.

K rozhodnutí vedoucího Výboru Národního souručenství o zákazu styku členů NS se Židy byl dne 25. října t. r. uveřejněn výklad. V tomto výkladu se nevymezuje přesně a úplně pojem Žida. Aby se tento zákaz mohl provádět co nejrychleji a do všech důsledků, oznamuje se, že ve smyslu nařízení říšského protektora ze dne 21. června 1939 a vládn. naf. ze dne 4. července 1939, číslo 136 Sb. z. 1940, je při provádění tohoto zákazu Židem:

a) Kdo pochází nejméně od tří podle rasy úplně židovských prarodičů. Za úplně židovského se považuje prarodič bez dalších předpokladů, jestliže přísluší nebo příslušel k židovské náboženské společnosti.

b) Za Žida se též považuje židovský míšenec, pocházející ode dvou úplně židovských prarodičů.

aa) který dne 16. září 1935 náležel k židovské náboženské společnosti neb po tomto dni do ní je přijat.

bb) který dne 16. září 1935 byl v manželství se Židem nebo s ním po tomto dni v manželství vstoupil.

cc) který pochází z manželství se Židem (lit. a), uzavřeného po 17. září 1935.

dd) který pochází z nemanželského styku se Židem (lit. a) a byl narozen jako nemanželský po 31. červenci 1936.

Ona ustanovení zmíněného výkladu, pokud se jejich vymezení pojmu Žid odchylují od výše uvedených právních předpisů, prohlašuje vedoucí výbor NS za neúčinná. Souhrnné pokyny s dalšími vysvětlivkami pro řešení jednotlivých případů budou uveřejněny organizační cestou.

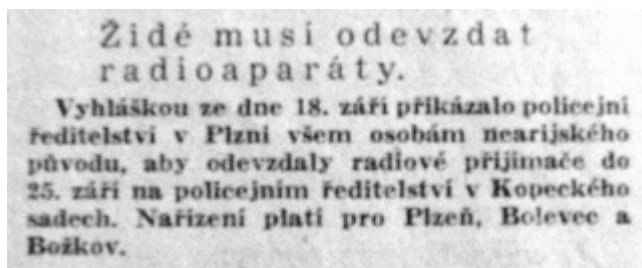
Česká politika a Židé (obr. 11)

periodikum: Plzeňský kraj (1940)
 výtisk: ročník XXXIV, číslo 8
 vydáno: 23. 2. 1940

Židé musí odevzdat radioaparáty (obr. 12)

periodikum: Český směr (1939)
 výtisk: ročník XXXXI, číslo 38
 vydáno: 23. 9. 1939

Vyloučení židů z návštěvy biografů (obr. 13)

periodikum: Úřední list města Plzně
výtisk: ročník XVII, číslo 17
vydáno: 1. 9. 1939

Vyloučení židů z návštěvy biografů. Filmové ústředí v Čechách a na Moravě vydalo s vědomím pověřence pro filmové věci u p. říšského protektora uznesení, podle kterého je lidům návštěva biografů v Čechách a na Moravě zakázána.

Označení židovských obchodů v Plzni (obr. 14)

periodikum: Plzeňský kraj (1939)
výtisk: ročník XXXIII, číslo 29
vydáno: 28. 7. 1939

Označení židovských obchodů v Plzni. V tomto týdnu vydáno bylo nařízení o označování nearijských obchodů vývěskami: „Jüdisches Geschäft“ — „Židovský obchod“. Vývěsky budou umístěny ve výkladních skříních, tak, aby nearijský obchod byl označen jako takový z každé ulice. Označení muselo být provedeno ihned.

popis:

Soubor těchto textů a výborů z periodik jsem použila z webu: <http://www.deportal.cz/dat.htm>

MUDr. Petr Riesel, CSc. - narozen v Plzni,
transportován do Terezína 18. ledna 1942 pod číslem R220

Tab. 2 **Přehled transportů, kterými odjely plzeňské děti z Terezína na východ**

Overview of transports which took the Pilsen children from Terezín to the East
Übersicht der Transporte, mit denen die Kinder aus Pilsen von Theresienstadt in den Osten deportiert wurden

transport	počet vězňů	odjezd z Terezína	cíl transportu	zachráněných
<i>transport</i>	<i>number of prisoners</i>	<i>departure from Terezín</i>	<i>destination of the transport</i>	<i>saved</i>
Transport	Zahl der Gefangenen	Abfahrt aus Theresienstadt	Ziel des Transportes	gerettete Personen
Aa	1001	11.3.1942	Izbica	8
AAi	1000	13.6.1942	Lublin/Sobibor	0
Ab	1000	17.3.1942	Izbica	4
An	1000	25.4.1942	Varšava Warsaw Warscha	10
Ar	1000	28.4.1942	Zamość	7
Az	1000	21.5.1942	Lublin	1
Be	1000	1.9.1942	Raasika	48
By	1866	26.10.1942	Osvětim (Auschwitz)	40
Ds	2503	18.12.1943	Osvětim (Auschwitz)	502
Ek	2499	28.9.1944	Osvětim (Auschwitz)	473
En	1500	4.10.1944	Osvětim (Auschwitz)	167
Eo	1550	6.10.1944	Osvětim (Auschwitz)	112
Ep	1600	9.10.1944	Osvětim (Auschwitz)	42
Er	1500	16.10.1944	Osvětim (Auschwitz)	135

Podle knihy Karel Lagus, Josef Polák: „Město za mřížemi“ a podle databáze obětí „konečného řešení židovské otázky“ v českých zemích, Institut Terezínské iniciativy.

According to the book by Karel Lagus and Josef Polák: "Město za mřížemi" ("The Town Behind Bars"), and according to the database of the victims of the "Final Solution to the Jewish Question" in Bohemia and Moravia, Institute of the Terezín Initiative.

Quellen: das Buch von Karel Lagus, Josef Polák: "Město za mřížemi" ("Die Stadt hinter Gittern") und die Datenbank der Opfer der "Endlösung der Judenfrage" in den tschechischen Ländern vom Institut für Theresienstadt-Initiative.

8 SLOVNÍČEK POJMŮ

Antisemitismus – pronásledování, předsudky, až nenávisť vůči Židům

diaspora – „roztroušení“ nebo roztroušené osídlení, označení pro rozptýlení Židů v různých částech světa, zejména po vyhnání z Palestiny Římany ve druhém století n. l. (srov. **galut**)

familiantský zákon – zaveden v habsburské monarchii roku 1726, od této doby směl rodinu zakládat pouze nejstarší syn v rodině, další museli zůstat buď bezdětní, nebo se vystěhovat ze země

galut – hebrejský výraz pro diasporu, doslova znamená exil či vyhnanství (srov. diaspora)

ghetto – ulice či čtvrť, kde žili Židé, od středověku začala být ghetta oddělována zdí, závorou či řetězy od okolí; zrušena u nás po revoluci roku 1848/49

halacha – židovské náboženské právo, právní systém judaismu

holocaust – termín pro vyvražďování Židů za 2. světové války převzatý z řečtiny; současná historiografie začíná dávat přednost hebrejskému slovu **šoa** = pohroma, zkáza; celkově zahynulo v průběhu války asi 6 miliónů Židů

chevra kadiša – pohřební bratrstvo, mělo na starosti starat se o nemocné a umírající a zařídit pohřeb se všemi náboženskými náležitostmi

Jom Kipur – „Den smíření“, nejvýznamnější židovský svátek, je o něm zakázáno pracovat a nařízen nejprísrnější půst; člověk se smiřuje se svými bližními a s Bohem

Roš ha-šana – židovský Nový rok, 10 dní po něm následuje Jom Kipur, toto mezidobí je vyplněno pokáním

servi camerae regiae – „služebníci královské komory“, statut, kteří měli Židé ve středověku v řadě evropských států; byli pokládáni za majetek královské komory, panovník za ně tudíž měl zodpovědnost, ale za to od nich žádal pravidelné daně i finanční výpomoc v pohnuté době, např. v období válek

Statuta Judaeorum – privilegia Židům od Přemysla Otakara II. r z roku 1254

šabat/šábes – sobota, sedmý den židovského týdne, který je vyhrazen bohoslužbám a odpočinku, má významnou regenerační funkci

translokační reskript – nařízení Karla VI. z prosince 1726, nařizoval Židům přestěhovat se do zvláštních ulic a čtvrtí, které ležely dále od katolických hřbitovů a kostelů, byl motivován nábožensky

Žid/žid – příslušník židovského národa (pravopis Žid) a příslušník židovského náboženství (pravopis žid); spory o to, zda jsou Židé příslušníky národa či náboženství nejsou dodnes rozřešeny

9 DĚJINY ŽIDŮ V ČESKÝCH ZEMÍCH V DATECH

903-906 Raffelstättenský celní a plavební řád zmiňuje přítomnost Židů na Moravě

965/6 židovský kupec Ibrahim ibn Jakub podává zprávu o Praze, kde zmiňuje i židovské obyvatelstvo města

1124 Kosmas ve své kronice zmiňuje existenci synagogy v pražském podhradí

1179 3. lateránský koncil: vyhlašuje segregaci, tj. oddělení Židů od křesťanů v křesťanských zemích

1215 4. lateránský koncil: ustanovení o židovské lichvě, o zvláštním oděvu, o vyloučení Židů z veřejných úřadů a zákaz konvertitům vracet se k původní víře

1254 privilegia Přemysla Otakara II. pro Židy ze zemí Koruny české – tzv. *Statuta Judaeorum*

1270–90 přestavěna Staronová synagoga v Praze

1389 největší pogrom v pražském ghettu vůbec

1454 Ladislav Pohrobek vypovídá Židy z Olomouce a některých dalších moravských královských měst

1512 nejstarší známý pražský hebrejský tisk – Sidur (kniha modliteb pro všední dny a šabat)

1535 stavba Pinkasovy synagogy v Praze

1541 a 1557 Ferdinand I. vypovídá Židy z Čech i Moravy (odvoláno roku 1563)

asi 1559 postavena synagoga v Holešově

1564 v Praze založena první *chevra kadiša* = pohřební bratrstvo

1568 dokončena stavba Vysoké synagogy a židovské radnice v Praze

1577 Rudolf II. potvrzuje Židům v českém království privilegia udělená předchozími panovníky

1591–92 dokončena Maiselova synagoga v Praze

1648 Židé se účastní obrany Prahy proti švédskému vojsku

1689 velký požár Starého Města pražského včetně ghetta

1726 familiantský zákon (povoleno 8541 židovských rodin v Čechách a 5106 na Moravě) a translokační reskript Karla VI.

1744 vypovídací dekret Marie Terezie pro Židy v Čechách (později jen pro Prahu)

1745 vypovídací dekret Marie Terezie pro Židy na Moravě

1748 povolen návrat Židů do Prahy

1762 nové nařízení o zvláštním označení (muži – žlutý pásek na pravé paži, ženy – žlutá stužka ve vlasech a zvláštní účes)

1781-2 toleranční patent Josefa II. pro Čechy a Moravu

1789 počet usazených rodin v Čechách podle familiantského zákona zvýšen na 8600

1797 Systemální židovský patent – shrnoval josefinské reformy a další opatření (Židé nadále nesměli zaměstnávat křesťanskou čeleď a učedníky, nemohli se stát měšťany, v Praze směli mimo ghetto provozovat pouze podomní obchod se starým zbožím a šatstvem apod.)

1848 revoluce: zrušena ghetta a familiantský zákon

1861 Židé mohou vlastnit půdu

1867 prosincová ústava: úplná rovnoprávnost pro Židy v Rakousku

1876 založen Spolek českých akademiků židů – první instituce českožidovského hnutí v Čechách

1899 hilsneriáda – soudní proces s Leopoldem Hilsnerem obžalovaným za údajnou rituální vraždu; vystoupení Tomáše G. Masaryka proti této pověře

1899 založen sionistický spolek Bar Kochba

1906 založeno Židovské muzeum v Praze

1918 vzniká Československá republika

1921 sčítání lidu: k československé národnosti se v českých zemích přihlásilo 49,61 % osob židovského vyznání, k německé 34,85 %, k židovské 14,83 %; v rámci celé ČSR se k židovské národnosti přihlásilo 53,62 % obyvatel židovského vyznání, k československé 21,84 %, k německé 14,26 %, k maďarské 8,45 % a jinou národnost deklarovalo 1,84 % obyvatel žid. vyznání

1930 sčítání lidu: k československé národnosti se v českých zemích přihlásilo 46,42 % osob židovského vyznání, k německé 31,00 %, k židovské 20,27 %; v rámci celé ČSR se k židovské národnosti přihlásilo 57,20 % obyvatel židovského vyznání, k československé 24,52 %, k německé 14,26 %, k maďarské 8,45 % a jinou národnost deklarovalo 1,84 % obyvatel žid. vyznání

k německé 12,28 %, k maďarské 4,71 % a jinou národnost deklarovalo 1,29 % osob židovského vyznání

říjen 1938 zabrání Sudet Německem

15. 3. 1939 zřízení Protektorátu Čechy a Morava, zavedení norimberských zákonů

1. 9. 1939 začátek 2. světové války

říjen 1939 transporty Židů z protektorátu do Niska nad Sanem

až listopad 1941 transporty Židů z protektorátu do Lodže a Minsku

24. 11. 1941 tzv. komando výstavby vysláno do Terezína

30. 11. 1941 začátek pravidelných transportů do Terezína

leden 1942 začátek transportů z Terezína na východ

24. 10. 1942 první transport z Terezína do Osvětimi

1945 konec 2. světové války

1948 založení Státu Izrael

1967 po šestidenní válce (Izrael proti Egyptu, Sýrii a Jordánsku) přerušeny diplomatické styky Československa s Izraelem

1968 uzavřen Památník obětem holocaustu v Pinkasově synagoze v Praze (synagoga otevřena až roku 1992, v letech 1992–1996 byly obnoveny nápisy na stěnách se jmény obětí holocaustu z Čech, Moravy a Slezska, v létě 2002 byla synagoga poškozena povodněmi a nápisy bylo nutno znovu restaurovat)

1970–84 v Československu žádný vrchní rabín

1990 prezident Václav Havel vykonal první návštěvu Izraele

1992 vrchním a zemským rabínem Karol Sidon

1994 odstátněno Židovské muzeum v Praze

1997 v Praze zřízena židovská základní škola Gur Arje a gymnázium Or chadaš

2005-06 dnes žije v ČR asi 3000 lidí, kteří jsou zaregistrováni v některé z 10 židovských obcích

10 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

- [1] Českožidovští spisovatelé v literatuře 20. století (ed. Pavlát, Leo), Praha 2000
- [2] *Golem v náboženství, vědě a umění* (česky a španělsky; ed. Pojar, Miloš), Praha 2003
- [3] Haumann, Haiko: *Dějiny východních Židů*, Olomouc 1997
- [4] *Hilsnerova aféra a česká společnost 1899–1999* (ed. Pojar, Miloš), Praha 1999
- [5] Kestenberg-Gladstein, Ruth: *Neuere Geschichte der Juden in den böhmischen Ländern*, Tübingen 1969
- [6] Kestenberg-Gladstein, Ruth: *The Jews between Czechs and Germans in the Historic Lands 1848–1918*, in: *The Jews of Czechoslovakia*, sv.1, Philadelphia-New York, 1968, s. 21-71
- [7] Kieval, Hillel J.: *The Making of the Czech Jewry. National Conflict and Jewish Society in Bohemia 1870–1918*, New York-Oxford 1988
- [8] Kieval, Hillel J.: *Země mezi: čeští, moravští a slovenští Židé do roku 1918*, in: Bergerová, Natalia (ed.): *Na křižovatce kultur. Historie československých Židů*. Praha 1992, s. 23-51
- [9] Krejčová, Helena: *Nástin spolkové činnosti českožidovského asimilačního hnutí*, in: Kárník, Zdeněk (ed.): *Sborník k problematice multietnicity. České země jako multietnická společnost: Češi, Němci a Židé ve společenském životě českých zemí 1848–1918*. Praha 1996, s. 85-109
- [10] Krejčová, Helena: *Židovská komunita v moderní české společnosti*, in: *Židé v novodobých dějinách*. Soubor přednášek na FF UK. Praha 1997, s. 17-27
- [11] Nosek, Bedřich – Krejčová, Helena: *Židé v českých zemích (10. až 20. století)*. Příloha k Atlasu univerzálních dějin židovského národa. Praha 1995, s. 10-15
- [12] Pěkný, Tomáš: *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, Praha, Sefer 2001, 2. rozšířené vydání
- [13] Roubík, František: *Tři příspěvky k vývoji emancipace židů v Čechách*, in: *Ročenka Společnosti pro dějiny Židů v Československé republice*, roč. 5, 1933, s. 305-400
- [14] Roubík, František: *Z dějin židů v Čechách v 19. století*, in: *Ročenka Společnosti pro dějiny Židů v Československé republice*, roč. 7, 1935, s. 231-357

- [15] *Stín šoa nad Evropou* (ed. Pojar, Miloš), Praha 2001
- [16] Wlaschek, Rudolf M.: *Juden in Böhmen. Beiträge zur Geschichte des europäischen Judentums im 19. und 20. Jahrhundert*, München 1997
- [17] *Židé, dějiny a kultura* (ed. Pavlát, Leo), Praha 2005, 3. dopl. vyd.
- [18] *Židovská menšina v Československu ve dvacátých letech* (eds. Soukupová, Blanka, Zahradníková, Marie), Praha 2003
- [19] Goldhagen, Daniel Jonah, Hitlerovi ochotní katani. Obyčejní Němci a holocaust, 1996,1997 Nakladatelství Lidové noviny, ISBN 80-7106-206-5
- [20] Jakešová, Dobromila, Holocaust versus terorismus, anebo proč morálka pláče, 2007 seminární práce
- [21] PAUL, Allen. *Katyň : stalinský masakr a triumf pravdy* / Allen Paul ; [z polského vydání ... přeložili Petr Mikeš a Pavel Peč ; odborná redakce a předmluva k českému vydání Eduard Stehlík]. 1. vyd. Praha : Knižní klub, 2008 – 487 s. : čb. fot. příl. Orig.: Katyň. ISBN 978-80-242-1978-3 (váz.)
- [22] Rees Laurence, Osvětím nacisté a „konečné řešení“, 2005 Euromedia Group, k.s., ISBN 80-242-1401-6
- [23] Tydlitátová, Věra, Hanzová, Alena, Reflection on Anti-Semitism: Anti-Semitism in historical and anthropological perspectives,vydavatel Centrum blíkovýchodních studií, fakulta filosofická, Západočeská univerzita v Plzni 2009, ISBN 978-80-7043-808-4
- [24] Wistrich, Robert S., Hitler a holocaust okolnosti a příčiny holocaustu, 2008, nakladatelství Slovart, s.r.o., ISBN 978-80-7391-156-0

10.1 Citovaná literatura

- [25] (nedatováno). V-11 pomocná služba náboženské obce židovské v Plzni 1941-42 . Archiv města Plzně.
- [26] (nedatováno). 1795,VIII/8 vystěhovalectví 1937-1939, karton 1132. Archiv města Plzně.
- [27] 1846,X/7h vnucená správa 1941-42, karton 1180. (nedatováno). Archiv města Plzně.
- [28] 1911,C/II/11 protektorátní příslušnost 1943-44, karton 1191. (nedatováno). Archiv města Plzně.
- [29] 1953, protektorátní policie 1942-44, karton 1268. (nedatováno). Archiv města Plzně.

- [30] Adler. (2003). Terezín 1941-1945 Tvář nuceného společenství (I-III). Praha: Karolinum.
- [31] Arad, J. (2006). Belzec, Sobibor, Treblinka (Vyhlazovací tábory akce Reinhardt). BB art.
- [32] Arendtová, H. (1995). *Eichmann v Jeruzalémě*. Praha: Mladá Fronta.
- [33] Bedřich Nosek, H. K. (1995). Židé v českých zemích (10. až 20. století). Příloha k atlasu univerzálních dějin židovského národa, str. 10-15. Praha.
- [34] Blanka Soukupová, M. Z. (2003). Židovská menšina v Československu ve dvacátých letech. Praha.
- [35] Götz, A. (2006). Konečné řešení. Přesun a vyhlazení evropských Židů. Argo.
- [36] Haumann, H. (1997). *Dějiny východních Židů*. Olomouc.
- [37] Heitlingerová, A. (2007). Ve stínu holocaustu a komunismu (Čeští a slovenští Židé po roce 1945). Praha.
- [38] Hilberg, R. (2002). *Pachatelé, oběti, diváci*. Praha: Argo.
- [39] Kárný, M. (1991). *genocida českých Židů*. Praha: Academia.
- [40] Kestenberg-Gladstein, R. (1968). The Jews between Czechs and Germans in the Historic Lands 1848-1918, IN: THE JEWS OF Czechoslovakia, sv. 1, str.21-71. Philadelphia-New York.
- [41] Kieval, H. J. (1988). The Making of the Czech Jewry. National Conflict and Jewish Society in Bohemia 1870-1918. New York-Oxford.
- [42] Kieval, H. J. (1992). Země mezi: čeští, moravští a slovenští Židé do roku 1918, in: Bergerová Natalia: na křižovatce kultur. Historie československých Židů, str. 23-51. Praha.
- [43] Krejčová, H. (1996). Nástin spolkové činnosti českožidovského asimilačního hnutí, in: Kárník, Zdeněk Sborník k problematice multietnicity. České země jako multietnická společenost: Češi, Němci a Židé ve společenském životě českých zemí 1848-1918, str. 85-109. Praha.
- [44] Krejčová, H. (1997). Židovská komunita v moderní české společnosti, in: Židé v novodobých dějinách. Soubor přednášek na FF UK, str. 17-27. Praha.
- [45] Pavlát, L. (2000). Českožidovští spisovatelé v literatuře 20. století. Praha.
- [46] Pavlát, L. (2005). *Židé, dějiny a kultura*. Praha: 3. dopl. vydání.

- [47] Pěkný, T. (2001). *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. Praha: Sefer, 2. rozšířené vydání.
- [48] Pojar, M. (2003). *Golem v náBOŽENSTVÍ, VĚDĚ A UMĚNÍ (ČESKY A španělsky)*. Praha.
- [49] Pojar, M. (1999). *Hilsnerova aféra a česká společnost 1899-1999*. Praha.
- [50] Pojar, M. (2001). *Stín šoa nad Evropou*. Praha.
- [51] Roubík, F. Tři příspěvky k vyvoji emancipace Židů v Čechách, in: *Ročenka Společnosti pro dějiny Židů v Československé republice*, roč. 5, 1933, str. 305-400.
- [52] Roubík, F. (1935). Z dějin Židů v Čechách v 19. století, in: *Ročenka Společnosti pro dějiny Židů v Československé republice*, roč. 7, 1935, str. 231-357.
- [53] Špírková, V. (2000). *Židovská komunita v Plzni*. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, ISBN 80-86125-14-9.
- [54] Tydlitátová, V. (2007). *Kolokvium o soudobém antisemitismu*. DRYADA.
- [55] Tydlitátová, V. (2008). *Kolokvium o soudobém antisemitismu II*. Plzeň: ADELA.
- [56] Wlaschek, R. M. (1997). *Juden in BöhMEN. BEITRÄGE ZUR GESCHICHTE DES europäischen Judentums im 19. und 20. Jahrhundert*. München.

10.2 Bibliografie

- [59] (nedatováno). *V-11 pomocná služba náboženské obce židovské v Plzni 1941-42*. Archiv města Plzně.
- [60] (nedatováno). *1795, VIII/8 vystěhovalectví 1937-1939, karton 1132*. Archiv města Plzně.
- [61] 1846, X/7h vnucená správa 1941-42, karton 1180. (nedatováno). Archiv města Plzně.
- [62] 1911, C/II/11 protektorátní příslušnost 1943-44, karton 1191. (nedatováno). Archiv města Plzně.
- [63] 1953, protektorátní policie 1942-44, karton 1268. (nedatováno). Archiv města Plzně.
- [64] Adler. (2003). *Terezín 1941-1945 Tvář nuceného společenství (I-III)*. Praha: Karolinum.

- [65] Arad, J. (2006). *Belzec, Sobibor, Treblinka (Vyhlazovací tábory akce Reinhardt)*. BB art.
- [66] Arendtová, H. (1995). *Eichmann v Jeruzalémě*. Praha: Mladá Fronta.
- [67] Bedřich Nosek, H. K. (1995). *Židé v českých zemích (10. až 20. století). Příloha k atlasu univerzálních dějin židovského národa, str. 10-15*. Praha.
- [68] Blanka Soukupová, M. Z. (2003). *Židovská menšina v Československu ve dvacátých letech*. Praha.
- [69] Götz, A. (2006). *Konečné řešení. Přesun a vyhlazení evropských Židů*. Argo.
- [70] Haumann, H. (1997). *Dějiny východních Židů*. Olomouc.
- [71] Heitlingerová, A. (2007). *Ve stínu holocaustu a komunismu (Čeští a slovenští Židé po roce 1945)*. Praha.
- [72] Hilberg, R. (2002). *Pachatelé, oběti, diváci*. Praha: Argo.
- [73] Kárný, M. (1991). *genocida českých Židů*. Praha: Academia.
- [74] Kestenberg-Gladstein, R. (1968). *The Jews between Czechs and Germans in the Historic Lands 1848-1918, in: The Jews of Czechoslovakia, sv. 1, str.21-71*. Philadelphia-New York.
- [75] Kieval, H. J. (1988). *The Making of the Czech Jewry. National Conflict and Jewish Society in Bohemia 1870-1918*. New York-Oxford.
- [76] Kieval, H. J. (1992). *Země mezi: čeští, moravští a slovenští Židé do roku 1918, in: Bergerová Natalia: na křižovatce kultur. Historie československých Židů, str. 23-51*. Praha.
- [77] Krejčová, H. (1996). *Nástin spolkové činnosti českožidovského asimilačního hnutí, in: Kárník, Zdeněk Sborník k problematice multietnicity. České země jako multietnická společnost: Češi, Němci a Židé ve společenském životě českých zemí 1848-1918, str. 85-109*. Praha.
- [78] Krejčová, H. (1997). *Židovská komunita v moderní české společnosti, in: Židé v novodobých dějinách. Soubor přednášek na FF UK, str. 17-27*. Praha.
- [79] Pavlát, L. (2000). *Českožidovští spisovatelé v literatuře 20. století*. Praha.
- [80] Pavlát, L. (2005). *Židé, dějiny a kultura*. Praha: 3. dopl. vydání.

- [81] Pěkný, T. (2001). *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. Praha: Sefer, 2. rozšířené vydání.
- [82] Pojar, M. (2003). *Golem v náboženství, vědě a umění (česky a španělsky)*. Praha.
- [83] Pojar, M. (1999). *Hilsnerova aféra a česká společnost 1899-1999*. Praha.
- [84] Pojar, M. (2001). *Stín šoa nad Evropou*. Praha.
- [85] Roubík, F. *Tři příspěvky k vyvoji emancipace Židů v Čechách, in: Ročenka Společnosti pro dějiny Židů v Československé republice, roč. 5, 1933, str. 305-400.*
- [86] Roubík, F. (1935). *Z dějin Židů v Čechách v 19. století, in: Ročenka Společnosti pro dějiny Židů v Československé republice, roč. 7, 1935, str. 231-357.*
- [87] Špírková, V. (2000). *Židovská komunita v Plzni*. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, ISBN 80-86125-14-9.
- [88] Tydlitátová, V. (2007). *Kolokvium o soudobém antisemitismu*. DRYADA.
- [89] Tydlitátová, V. (2008). *Kolokvium o soudobém antisemitismu II*. Plzeň: ADELA.

10.3 Monografie a statě:

- [90] Bedürftig, Friedemann: *Třetí říše a druhá světová válka (Lexikon německého nacionálního socialismu 1933-1945)*. Praha 2004, 666 s.
- [91] Broszat M., *Rudolf Höss Velitelem v Osvětimi*. Autobiografické zápisky, Academia Praha 2010. ISBN 978-80-200-1471-9, str.78
- [92] Goldhagen, Daniel Jonah, *Hitlerovi ochotní katani. Obyčejní Němci a holocaust*, Nakladatelství Lidové noviny 1996. ISBN 80-7106-206-5
- [93] Heydecker, Joe J.,Leeb Johannes, *Norimberský proces*, Praha: Euromedia Group, k. s. 2007. ISBN 978-80-249-0940-0, str.517-519.
- [94] Knopp Guido, *Holokaust Zločin proti lidstvu*, Praha: Euromedia Group, k. s. Praha 2008, ISBN 978-80-249-1075-8, str. 180-181
- [95] PAUL, Allen. *Katyň : stalinský masakr a triumf pravdy* Praha: Knižní klub, 2008. ISBN 978-80-242-1978, str. 487.
- [96] Rees Laurence, *Osvětim nacisté a „konečné řešení“*, Praha 2005 Euromedia Group, k.s., ISBN 80-242-1401-6.

- [97] Wistrich, Robert S., Hitler a holocaust okolnosti a příčiny holocaustu, Bratislava: Slovart 2008, ISBN 978-80-7391-156-0
- [98] Hilberg R., The Destruction of European Jews, New York 1961, ISBN 0-300-09557-0, s 260.
- [99] Ben-Sasoon, Hayim: *History of Jewish People*, 1985, ISBN 10-0674397312, viz také Markus Jacob: *The Jew in the Medieval World: A Source Bod*, 1938, I. vydání
- [100] Žemlička, Josef: *Čechy v době knížecí (1034-1198)*, 2. Vyd. Praha, NLN 1998, ISBN 80-7106-196-4
- [101] Ben-Sasoon, Hayim: *History of Jewish People*, 1985, ISBN 10-0674397312, viz také Markus Jacob: *The Jew in the Medieval World: A Source Bod*, 1938, I. vydání
- [102] RADA, I.; VANÍČEK, V.; ČORNEJ, P.; ČORNEJOVÁ, I. *Dějiny zemí Koruny české I. Od příchodu Slovanů do roku 1740*. Praha: Paseka, 1993. 315 s. ISBN 80-7185- 005-5
- [103] Čechy a Evropa v kultuře 19. století (1990 : Plzeň, Česko); ČORNEJ, Petr, ed. a PRAHL, Roman, ed. *Čechy a Evropa v kultuře 19. století: [sborník symposia pořádaného Národní galerií v Praze a Ústavem pro českou a světovou literaturu ČSAV v rámci Smetanových dnů v Plzni ve dnech 22. - 24. března 1990*. Praha: Národní galerie, 1993. 172 s. ISBN 80 – 7035 – 050 - 4.
- [104] ČORNEJOVÁ, I.; RAK. J.; VLNAS, V. *Ve stínu tvých křídel. Habsburkové v českých dějinách*. Praha: Grafoprint-Neubert, 1995. 289 s. ISBN 80-85785-20-X

10.4 Elektronické zdroje:

- [105] Občanské sdružení PANT 2009 – 2013. Moderní dějiny, vzdělávací portál pro učitele, studenty a žáky. [online]. [cit. 2013-1-12]. Dostupné

také z www: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/tzv-pakt-molotov-ribbentrop-23-8-1939/>.

- [106] Zdroj: Židovské muzeum v Praze, Institut Tereziánské iniciativy [online]. [cit. 2013-1-12]. Dostupné také z www: http://www.holocaust.cz/cz2/resources/documents/final_solution/wannsee_protocol.
- [107] Citováno z Wikipedia: the free encyclopedia [online] ST. Petersburg (Florida): Wikimedia Foundation, 2001-[cit. 2013-1-12]. Česká verze dostupná také z www: http://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Seznam_nemeckych_koncentracnich_taboru&oldid=9281994.
- [108] Citováno z Deportal osudy obětí šoa na Plzeňsku:
<http://www.deportal.cz/dat.htm>
- [109] Citováno z Ústav pro studium totalitních režimů:
<http://www.ustrcr.cz/cs/rudolf-slansky>
- [110] Citováno z Ústav pro studium totalitních režimů:
<http://www.ustrcr.cz/cs/dokumentace-popravenych-politicke-duvody-48-89>

STOPY HOLOCAUSTU

Radovan Kodera

Soubor fotografií pořízených v letech 2000 až 2002 v rámci přípravy projektu *Rok 2002 – rok vzpomínek* na některých místech, kam se v průběhu let 1940 – 1945 dostali a kde spolu s ostatními zahynuli čeští a slovenští židé.

Vybrané fotografie s doprovodnými texty byly instalovány v dubnu 2002 v nevyužitě budově nádraží Jižní předměstí v Plzni v rámci filmového festivalu FINÁLE 2002; v rámci vzpomínkových akcí v lednu 2003 v odbavovací nádražní hale v Jičíně, v lednu 2005 v prostorách Vzdělávacího a kulturního střediska Židovského muzea v Praze, v dubnu 2005 v Malé výstavní síni v Liberci. Některé fotografie byly součástí expozice *Osudy zmizelých* instalované v l. 2002-2003 ve Staré synagoze v Plzni.

Čb fotografie formátu 60 x 40 cm; 50 x 40 cm

Kontakt:

Radovan Kodera
Národní památkový ústav Plzeň, Prešovská 7, 306 37 Plzeň
tel.: 377 360 912-13; m: 728 103 457
e-mail: prophoto@centrum.cz

foto: 3/2001 (60 x 40 cm)

Zamość

Vyřazený nákladní vagón v areálu železniční stanice

Namačkání v nákladních vagónech byli v letech 1939-1945 převáženi židé napříč Evropou z místa na místo. Když přijížděli fyzicky i psychicky ztýráni, slabí, vyhladovělí, často nemocní a zcela zdeptaní do vyhlazovacích táborů, nebyli s to klást jakýkoli odpor vycvičeným, dobře vyzbrojeným a mnohaletou propagandou zpracovaným vojákům jednotek SS a jim podřízených strážím.

Do ghetta v Zamošči ve východním Polsku přijely na přelomu dubna a května 1942 dva transporty z Terezína s dvěma tisíci českých židů. Během roku 1942 byli židé z ghetta v Zamošči postupně odvázeni do vyhlazovacích táborů v Belžeci a v Sobiboru. Ghetto bylo zlikvidováno na podzim 1942.

Lodž

Bývalá rampa a budova pro odbavování transportů na nákladním nádraží Radegast

Lodžské ghetto bylo zřízeno na území Polska jako první a jako poslední na sklonku léta r. 1944 likvidováno; po varšavském bylo druhé největší. Od r. 1941 do léta 1944 zde bylo postupně internováno na 250 tis. lidí.

Odbavovací budovou na nákladním nádraží Radegast prošly všechny do ghetta přijíždějící transporty. Zároveň odtud byli od r. 1942 odvázeni obyvatelé ghetta do vyhlazovacího tábora Chelmno a od srpna 1944 do Osvětimi-Březinky.

V říjnu a listopadu 1941 sem přijelo v pěti transportech vypravených z Prahy pět tisíc českých židů - mužů, žen i dětí. Konce války se z nich dožilo 276.

foto: 9/2002 (60 x 40 cm)

Terezín

Hlavní nádvoří tzv. Drážďanských kasáren

Z rozhodnutí zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha bylo od listopadu 1941 v Terezíně budováno ghetto – internační tábor pro židovské obyvatele protektorátu a později z Německa, Rakouska a dalších nacisty obsazených zemí. Než bylo v červnu 1942 dokončeno vystěhování civilního obyvatelstva z města, sloužily k ubytování internovaných židů uvolněné kasárenské budovy strážené četníky.

foto: 11/2000 (60 x 40 cm)

Terezín

Rekonstruovaná ubikace v expozici v tzv. Magdeburských kasárnách

Do města byli židé postupně deportováni hromadnými transporty a ubytováni v kasárenských objektech, obytných domech, na půdách, ve sklepích, hospodářských prostorách i v pevnostních kasematech. Už od ledna 1942 začaly hromadné transporty odvézt židy z terezínského ghetta do koncentračních a vyhlazovacích táborů a ghatt ve východním Polsku, v Lotyšsku, Estonsku a Bělorusku a od října 1942 do tábora Osvětim II. - Březinka.

foto: 11/2000 (50 x 40 cm)

foto: 11/2000

foto: 1/2001 (50 x 40)

foto: 2/2002 (50 x 40 cm)

foto: 3/2001 (60 x 40 cm)

foto: 3/2001 (60 x 40 cm)

Terezín

Hřbitov obětí terezínského ghetta.

Táborem – ghettem v Terezíně prošlo od listopadu 1941 do května 1945 na 140 tisíc židů - mužů, žen a dětí z několika zemí nacisty okupované Evropy. Z nich zemřelo přímo v Terezíně více než 33 tisíc. Než bylo postaveno krematorium, byly osoby zemřelé v ghettu pohřbívány nejdříve do jednotlivých, později hromadných hrobů v tzv. Bohušovické kotlině mezi Terezínem a 2 km vzdálenými Bohušovicemi.

Terezín

Krematorium

Krematorium určené ke spalování těl obětí terezínského ghetta bylo postaveno přímo na hřbitově v Bohušovické kotlině a zahájilo provoz v září 1942. Papírové urny s popelem obětí byly ukládány do kolumbária v kasematech u vjezdu bohušovické silnice do Terezína. V listopadu 1944 při likvidaci stop zločinů nechala komandatura SS vyvézt urny s popelem k Ohři a popel obětí vysypat do řeky.

Malá pevnost v Terezíně

Interiér židovské cely na 1. dvoře

Tzv. Malá pevnost v Terezíně sloužila od počátku r. 1940 jako vězení gestapa pro odsouzené a zatčené osoby z území protektorátu i jiných zemí. I zde byli židé vystaveni zvláštnímu režimu perzekuce - označení žlutou hvězdou, ubytování odděleně od ostatních vězňů a podrobeni obzvláště tvrdým podmínkám a krutému zacházení.

Izbica

Zadní trakty domů bývalého ghetta

Městečko Izbica v lublinské oblasti východního Polska mělo před válkou většinou židovskou populaci. Po obsazení Polska zde bylo zřízeno ghetto, kam byli sváženi židé z blízkého i vzdálenějšího okolí. Podobných ghatt bylo na území tzv. Generálního gouvěrnementu zřízeno 650. Od 15. listopadu 1941 platil pro židy zákaz opuštění ghatt pod trestem smrti.

Do Izbice byly v březnu 1942 z Terezína vypraveny dva transporty s dvěma tisíci českých židů.

Izbica

Hromadné hroby na židovském hřbitově

Kromě vyvážení vězňů z ghatt a jejich likvidace ve vyhlazovacích táborech docházelo často k dalším násilným akcím přímo v ghettech. Na izbickém židovském hřbitově byly v létě a na podzim r. 1942 u předem vykopaných hrobů postříleny stovky obyvatel ghetta. V rámci „operace Reinhard“ byla většina ghatt do konce r. 1942 zlikvidována a jejich obyvatelé odvezeni do vyhlazovacích táborů.

foto: 3/2001 (60 x 40 cm)

Piaski

Zbytky bývalého ghetta

Do ghetta v městečku Piaski blízko Lublinu přijelo během roku 1942 několik židovských transportů z nacisty obsazené Evropy – z Německa, Holandska, Belgie a začátkem dubna 1942 transport s tisíci českých židů z ghetta v Terezíně. V nelidských podmínkách zde živořili a byli využíváni na práci v průmyslu i zemědělství v okolí. Během roku 1942 byli židé z ghetta odvázeni do vyhlazovacích táborů v Belžeci a v Sobiboru. Poslední byli deportováni do Sobiboru začátkem listopadu 1942, kdy bylo ghetto zlikvidováno.

foto: 3/2001 (60 x 40 cm)

Trawniki

Sklep v budově bývalé komandatury tábora

V městečku Trawniki východně od Lublinu byl zřízen pracovní a koncentrační tábor v areálu bývalého cukrovaru. Tábor zároveň plnil funkci výcvikového střediska ukrajinských, běloruských, estonských a litevských strážných - wachmanů; učili se zde střílet, zacházet s vězni a sřežit je a poté sloužili jako dozorcí i v některých vyhlazovacích táborech, například v Sobiboru a v Treblince. Z Terezína byl do Trawniků vypraven v polovině června 1942 transport s tisíci osobami.

V budově komandatury, která dnes slouží jako dům s nájemními byty, byly ve sklepě kobky pro potrestané vězně koncentračního tábora.

Belžec

Sarkofág na místě plynové komory

V Belžeci v jižním cípu východního Polska byl od podzimu 1941 budován první vyhlazovací tábor na území tzv. Generálního gouvernementu. Od března 1942 do července 1943 sem přijížděly hromadné transporty židů z ghett převážně lublinské oblasti a další tisíce osob deportovaných z nacisty obsazené Evropy. Bezprostředně po příjezdu byli zbaveni osobních věcí i oblečení, ostříhání dohola a usmrceni v plynové komoře kyslíčným uhelnatým.

foto: 3/2001 (60 x 40 cm)

Belžec

Hromadné hroby ve východní části bývalého tábora

K výrobě kysličníku uhelnatého se používaly motorové agregáty z ukořistěných sovětských tanků^o; jejich výfukové zplodiny vhněly ventilátory přímo do plynové komory. V Belžeci nebylo krematorium. Těla obětí byla pohřbívána do hromadných hrobů vršených postupně v několikametrových vrstvách, část ostatků obětí byla později exhumována a spálena na hranicích. Počet obětí v Belžeci je odhadován na 600 tisíc.

foto: 3/2001 (60 x 40 cm)

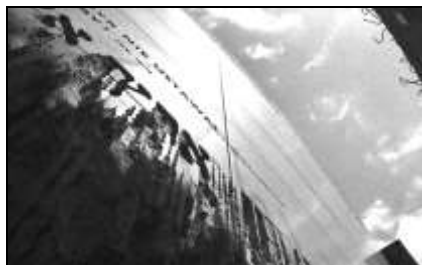

foto: 6/2004 (60 x 40 cm)

foto: 3/2001 (60 x 40 cm)

foto: 3/2001 (60 x 40 cm)

foto: 3/2001 (60 x 40 cm)

foto: 9/2002 (60 x 40 cm)

Belžec

Nový památník na místech hromadných hrobů

V letech 2002 – 2004 byl na místě bývalého vyhlazovacího tábora vybudován nový památník včetně muzea se stálou expozicí.

Sobibor

Bývalý domek velitele tábora, v pozadí hlavní strážní věž

Vyhlazovací tábor v zalesněné, bažinaté a málo obydlené oblasti byl zřízen v květnu 1942. Sloužil k likvidaci židů z ghetta Generálního gouvernementu i z dalších oblastí Němci obsazené Evropy. Během léta 1942 sem přijelo několik transportů vypravených z Terezína.

Sobibor

Železniční zastávka na trati Chelm – Włodawa

Rampa a vedlejší kolej, na níž na snímku stojí nákladní vlak, se nacházela již na území tábora a byla oddělena od hlavní koleje hradbou z ostnatého drátu. Na rampě byli vybráni z transportu jen jedinci potřební podle aktuální situace v táboře nebo práce schopní muži a ženy do táborů sloužících k vysoušení a odvodňování močálů v oblasti. Ostatní byli odváděni přímo k plynovým komorám.

Sobibor

Mohyla s popelem obětí

V Sobiboru byly oběti usmrceny v plynových komorách výfukovými zplodinami z motorových agregátů. Těla byla pohřbívána do hromadných hrobů, později pálena na ocelových roštích v severozápadní části tábora. 14. října 1943 došlo v táboře k hromadné vzpouře asi šesti set „stálých“ vězňů tábora, z nichž část se podařilo uprchnout. Tábor byl poté zlikvidován, budovy zbořeny, terén zalesněn.

Luta

7km dlouhý odvodňovací kanál

V několika vesnicích v okolí Sobiboru byly od jara 1942 do podzimu r. 1943 nacisty zřízeny malé tábory melioračních prací k odvodnění močálů v sobiborské bažinaté oblasti. Kromě polských židů sem přijelo na jaře r. 1942 několik transportů z dalších obsazených zemí včetně transportů českých židů z Terezína. Tábory byly zlikvidovány do podzimu r. 1943, zbylí vězni usmrceni v plynových komorách v Sobiboru. Jimi vybudované meliorační kanály jsou dodnes funkční.

foto: 9/2002 (60 x 40 cm)

Majdanek

Strážní věže

Koncentrační a vyhlazovací tábor Majdanek byl budován od 2. poloviny r.1941 na jihovýchodním předměstí Lublinu. Z původního projektu tábora pro 250 000 vězňů byla do r. 1944 postavena jen jedna pětina. Prvními vězni a zároveň „budovateli“ tábora byli sovětské válečné zajatci. Od zimy 1941/1942 začal Majdanek fungovat jako koncentrační a vyhlazovací tábor pro židy z nacisty obsazené Evropy.

foto: 3/2001 (60 x 40 cm)

Majdanek

Dřevěné ubikace v sektoru č. III

Naprostá většina budov v táboře v Majdanku byla postavena ze dřeva. Ubikace vězňů tvořily prosté prkenné přízemní baráky a většina z nich byla při ústupu německé armády a evakuaci tábora nacisty spálena. Zachovalo se několik budov v sektoru III., některé stavby byly po válce rekonstruovány včetně budovy krematoria (v pozadí).

foto: 9/2002 (60 x 40 cm)

Majdanek

Mauzoleum s popelem obětí

Při otrocké práci a v plynových komorách v Majdanku zahynulo celkem 235 000 osob, převážně židů, Poláků, sovětských válečných zajatců a příslušníků mnoha dalších národů a státních útvarů. V plynových komorách v Majdanku byl používán v bombách dodávaný kysličník uhelnatý a stejně jako v Osvětimi Cyklon B. Těla obětí byla pálena v krematoriu při jižní hranici tábora. V blízkosti krematoria bylo po válce vybudováno mauzoleum, v němž je v mohyle pod betonovým příkrovem uložen popel obětí.

foto: 3/2001 (60 x 40 cm)

Majdanek

Příkopy u jižní hranice tábora

Na podzim r. 1943 došlo v Majdanku v rámci operace Dožínky („Erntefest“) v blízkosti krematoria u jižní hranice tábora k největší masové popravě. V příkopech, které si museli sami vykopat, bylo 3. listopadu 1943 postřeleno zvláštními oddíly SS 18 000 osob. Byli sem přiváděni z tábora i svázení z okolí. Těla obětí byla spálena přímo v příkopech.

foto: 3/2001 (50 x 40 cm)

Treblinka

Památník na území vyhlazovacího tábora Treblinka II.

V blízkosti trestního pracovního tábora Treblinka asi 100 km severovýchodně od Varšavy byl na jaře 1942 zřízen vyhlazovací tábor Treblinka II. především k likvidaci židů z varšavského ghetta. V létě r. 1942 přijelo do Treblinky 10 transportů z Terezína celkem s dvanácti tisíci osobami. Z nich přežili dva mladí muži, účastníci organizované vzpoury, k níž došlo 2. srpna 1943.

foto: 3/2001 (50 x 40 cm)

Treblinka

Památník na území vyhlazovacího tábora Treblinka II.

V plynových komorách, kam byly vháněny výfukové plyny spalovacích agregátů, zahynul téměř 1 mil. obětí. Jejich těla byla pohřbívána do hromadných hrobů, později pálena na otevřeném ohni na železných roštech.

Po vzpouře vězňů v srpnu 1943 byl tábor na podzim téhož roku zlikvidován, terén zarovnan a zalesněn.

foto: 3/2001 (60 x 40 cm)

Osvětim

Systém ostrahy tábora v „kmenovém táboře“ Osvětim I.

Tzv. kmenový tábor Osvětim I. (KL Auschwitz) byl zřízen na jaře 1940 v areálu bývalých kasáren polské armády jako internační a pracovní tábor a nástroj teroru pro polské politické vězně. Postupně sloužil i k perzekuci členů odboje, polských židů, sovětských válečných zajatců a osob zatčených na území obsazeném nacistickým Německem.

foto: 3/2001 (60 x 40 cm)

Osvětim

Systém ostrahy tábora v „kmenovém táboře“ Osvětim I.

Tábor byl obehnan čtyřmetrovou betonovou hradbou a dvouřadým plotem z ostnatého drátu, do něhož bylo zavedeno vysoké napětí. Před plotem na zemi byl ještě dva metry široký pruh písku, kam vězni nesměli vkročit pod hrozbou zastřelení. Celý prostor byl střežen z věží ozbrojenými hlídkami SS – ty střílely po každém, kdo vstoupil do „zakázaného“ pásu, bez vyzvání.

foto: 3/2001 (60 x 40 cm)

Osvětim

Rekonstruované popraviště, tzv. Stěna smrti na dvoře trestního bloku č. 11 v „kmenovém táboře“ Osvětim I.

U tzv. Stěny smrti byly od listopadu 1941 do května 1944 postřeleny stovky Poláků, židů, sovětských vojenských zajatců a dalších vězňů. V květnu 1944 v rámci likvidace stop zločinů nařídila komandatura její odstranění. Byly spáleny korkové pláty k zachytávání střel, stěna byla stržena a pod stěnou byla vykopána a vyvezena zemina až do hloubky dvou metrů prosáklá krví obětí.

foto: 3/2001 (60 x 40 cm)

Osvětim

Plynová komora v budově krematoria č. 1 (tzv. Staré krematorium) v „kmenovém táboře“ Osvětim I.

Plynová komora byla přebudována na začátku r. 1942 z původní márnice. Od února 1942 zde byly hromadně vražděni polští židé. Do komory byli nahnáni vyslečeni donaha. Poté vsypala obsluha otvory ve stropě do uzavřené komory Cyklon B. Když vlivem tělesné teploty obětí stoupla teplota v komoře nad 27 °C, začal se z krystalického cyklonu uvolňovat plyný jedovatý kyanid. Smrt nastala během několika minut.

foto: 11/2002 (60 x 40 cm)

Osvětim

Detail pece krematoria č. 1. (tzv. Staré krematorium) v „kmenovém táboře“ Osvětim I.

Ve spalovacích pecích v místnosti sousedící s plynovou komorou v budově krematoria č. 1 byla pálena těla obětí usmrcených přímo v plynové komoře nebo zemřelých v táboře jiným násilným nebo „přirozeným“ způsobem. Pece projektovala a postavila firma J. A. Topf u. Söhne z Erfurtu. Později postavila i pece dalších čtyř krematorií v táboře Osvětim II. – Březinka.

foto: 11/2002 (60 x 40 cm)

Osvětim - Březinka

Hlavní vjezdová brána a strážní věž v Březince

Tábor v Březince (KL Auschwitz II.-Birkenau) byl původně projektován jako pracovní tábor pro válečné zajatce s kapacitou 100 000 osob a jeho stavba začala na podzim 1941, kdy zde byly umístěni sovětští váleční zajatci. Už od jara 1942 ale začaly do tábora přivážet hromadné transporty židy ze Slezska, jižního Polska, Slovenska, Francie, Nizozemí, Německa a dalších zemí.

foto: 3/2001 (50 x 40 cm)

Osvětim - Březinka

Železniční vlečka a vjezd do tábora v Březince

Vlečka byla dostavěna v první polovině r. 1944. Do té doby přijížděly transporty na boční kolej nákladního nádraží v Osvětimi, vzdáleného od tábora v Březince asi 1 km. U této koleje byla vybudována zvláštní dřevěná rampa pro odbavování transportů. Deportovaní židé byli po selekci provedené na rampě odváděni v zástupech nebo odváženi nákladními automobily do tábora v Březince; vybraní práce schopní muži a ženy do příslušných táborů, ženy s malými dětmi, chlapci a děvčata do 15 let, staří, nemocní a invalidé přímo k plynovým komorám

foto: 11/2001 (60 x 40 cm)

Osvětim - Březinka

Příjezdová rampa mezi tábory v Březince

Příjezdová rampa v Březince, kde od května 1944 končila železniční vlečka z osvětimského nákladního nádraží, byla místem selekcí, při nichž důstojníci SS rozhodovali, kdo z přijíždějících bude využit na otrockou práci a kdo bude zlikvidován. Ženy, děti, staří lidé a nemocní byli odváděni či odváženi k plynovým komorám krematorií č. 2 a 3 na konci příjezdové rampy a k č. 4 a 5 v severozápadní části tábora

foto: 3/2001 (60 x 40 cm)

Osvětim - Březinka

Průhled dílčími tábory v části B II. k hlavní vjezdové bráně

Příjezdová rampa rozdělovala tábor na jižní (B I.) a severní část (B II.). Obě části byly ještě rozděleny na další dílčí zvlášť ohrazené a strážené tábory (B I.a, B I.b; B II.a, B II.b, B II.c...). Nejsevernější část tábora (B III. – tzv. „Mexiko“) nebyla dostavěna.

foto: 11/2001 (60 x 40 cm)

Osvětim - Březinka

Interiér ubikace v ženském táboře B I.a v Březince

V ženském táboře B I. v Březince byly ubikace postaveny ze zděných příček a původně byla každá budova projektována pro 400 osob. V přízemních budovách bez stropů, s hliněnou nebo cihelnou podlahou, byly ke spaní určeny „boxy“ původně vždy pro čtyři osoby v jednom ze tří podlaží. Požadavek na zvýšení kapacity na 700 osob vyřešili projektanti tak, že na plánu přeškrtnli původní číslici 400 a napsali číslo 700. V každém patře „boxu“ o rozměrech 1,8 x 2 m tak bylo „ubytováno“ 6-8 osob

foto: 3/2001 (60 x 40 cm)

Osvětim - Březinka

Vstup do ubikace v ženském táboře B I.a v Březince

První pokusné hromadné usmrcení osob plynem se uskutečnilo v noci ze 3. na 4. září 1941 ve sklepech trestního bloku č. 11 v „kmenovém táboře“ Osvětimi I., kde bylo zabito Cyklonem B 600 sovětských válečných zajatců a 250 nemocných vězňů. První likvidace židovského transportu Cyklonem B v Osvětimi se uskutečnila 15. února 1942 v plynové komoře krematoria č. 1 v „kmenovém táboře“ Osvětim I.

foto: 11/2002 (60 x 40 cm)

Osvětim - Březinka

Hlava esesáka vyrytá do palandy v táboře B I.a v Březince

První hromadná likvidace židů v Březince byla provedena 20. března 1942 v provizorní plynové komoře v bunkru č. 1. V plynové komoře každého ze čtyř později vybudovaných krematorií v Březince bylo Cyklonem B usmrceno až 2000 osob najednou. Do Osvětimi bylo z Terezína od podzimu 1942 do konce října 1944 vypraveno 24 transportů, v nichž bylo celkem 43 536 osob. Byl to jen nepatrný zlomek z celkového počtu židů, kteří sem byli od r. 1942 skoro každý den přiváženi hromadnými transporty ze sběrných táborů v nacisty obsazené Evropě.

foto: 11/2002 (60 x 40 cm)

Osvětim – Březinka

Dílčí tábor B I.b

29. července 1942 předal v Curychu německý průmyslník a antinacista Edward Schulte z Vratislavi spojencům první přesné a konkrétní informace z německých zdrojů o probíhajícím i připravovaném masovém zabíjení židů v plynových komorách v Osvětimi. Zpráva však byla zcela ignorována. V Březince pak byly během let 1942-43 vybudovány čtyři komplexy plynových komor s krematorií, kde bylo do konce r. 1944 usmrceno a spáleno na 3 miliony mužů, žen a dětí

foto: 3/2001 (60 x 40 cm)

Osvětim - Březinka

Torzo tábora BII.b (tzv. Terezínský rodinný tábor) v Březince

První transport českých židů přijel do Březinky 28. října 1942. V transportu označeném *By* vypraveném z Terezína 26. 10. 1942 přijelo 1866 osob. Po selekci bylo zařazeno do tábora 215 práce-schopných mužů (č. 71060 – 71274) a 32 žen (č. 23275 – 23306). Ostatních 1619 mužů, žen a dětí bylo usmrceno Cyklonem B v plynové komoře.

foto: 11/2002 (60 x 40 cm)

Osvětim - Březinka

Torzo tábora BII.b v Březince (tzv. Terezínský rodinný tábor)

Bez obvyklé selekce bylo po příjezdu dne 8. 9. 1943 zařazeno do dílčího tábora B II.b všech 5006 osob – mužů, žen a dětí -, účastníků dvou transportů českých židů vypravených z Terezína 6. září. Byl tak vytvořen tzv. Terezínský rodinný tábor v Březince. Postupně byly do tábora zařazeny další celé transporty z Terezína, dva v prosinci 1943 a tři v květnu 1944.

foto: 11/2002 (60 x 40 cm)

Osvětim - Březinka

Torzo tábora BII.b v Březince (tzv. Terezínský rodinný tábor)

Všichni ještě žijící účastníci zářijových transportů z Terezína – 3 792 mužů, žen a dětí - byli po předstírané přípravě na evakuaci do pracovních táborů v Německu postupně odvezeni 8. března 1944 z tábora B II.b k budovám krematorií II a III. a během noci na 9. března usmrceni Cyklonem B v plynových komorách. Tato událost je označována za největší hromadnou vraždu čs. občanů během II. světové války.

foto: 3/2001 (60 x 40 cm)

Osvětim - Březinka

Torzo latrin v táboře BII.b v Březince (tzv. Terezínský rodinný tábor)

Tzv. Terezínský rodinný tábor v Březince byl definitivně zlikvidován v červenci 1944. Vězni z prosincových a květnových transportů byli 2. července 1944 podrobeni selekci, při níž bylo vybráno 3000 práce-schopných mužů a žen, převážně mladých, a odvezeno do pracovních táborů do Říše. Na 7000 zbývajících vězňů tábora, mužů, žen a dětí, bylo ve dnech 10. až 12. července usmrceno v plynových komorách v Březince.

foto: 3/2001 (60 x 40 cm)

Osvětim - Březinka

Zbytky osobních věcí v táboře BII.g, tzv. „Kanadě“ v Březince

Tábor „Kanada“ sloužil k shromažďování, třídění a expedici věcí zabavených vězňům přijíždějícím do tábora.

Majetek, o nějž byli židé postupně se vzrůstající mocí a nenasytností nacistů olupováni, představoval významnou podporu německého válečného hospodářství. Nakonec, při samotné likvidaci, byly oběti zbaveny i posledních osobních věcí.

foto: 11/2001 (50 x 40 cm)

Osvětim

Zavazadla obětí v expozici bloku č. 5 v „kmenovém táboře“ Osvětim I.

Kufr se jménem Petra Ganse je jediný, co po tomto chlapci z Plzně zbylo. Číslo 107 označuje jeho osobní číslo v transportu do Terezína, kam byl deportován s matkou a dalšími 998 osobami druhým transportem vypraveným z Plzně 22. ledna 1942. Ještě mu nebylo 12 let.

20. října 1944 přijel z Terezína transportem *Es*, v němž bylo 1500 mužů, žen a dětí, do tábora Osvětim II – Březinka. Po selekci provedené přímo na příjezdové rampě byl ještě ten samý den spolu s ostatními dětmi a většinou dospělých osob z tohoto transportu usmrčen Cyklonem B v plynové komoře krematoria č. III v Březince. Z transportu *Es* přežilo do konce války 51 osob.

foto: 11/2001 (50 x 40 cm)

Osvětim

Zavazadla obětí v expozici bloku č. 5 v „kmenovém táboře“ Osvětim I.

Kufr Elišky Hellerové z Plzně ze Saské (dnešní Rooseveltovy) ulice č. 7. Do Terezína byla deportována třetím plzeňským transportem označeným písmenem *T* 26. ledna 1942. V transportu měla osobní číslo 226. Zahynula v Osvětimi, kam přijela z Terezína transportem *En* 6. října 1944. Z 1500 mužů, žen a dětí zařazených do tohoto transportu přežilo 127 dospělých.

foto: 11/2001 (60 x 40 cm)

Osvětim

Boty obětí v expozici v bloku č. 5 v „kmenovém táboře“ Osvětim I.

Přesný počet obětí osvětimského komplexu nelze vyčíslit. Čísla, která udávají jednotliví badatelé, se liší řádově ve statisících a uvádějí rozmezí 1.750.000 – 4.000.000 osob, převážně židů. Oběťmi byli příslušníci dalších národností i státních útvarů: především Poláci, Romové, sovětské váleční zajatci, Němci, Francouzi, Čechoslováci, Belgičané, Maďaři, Nizozemci, Rakušané, Řekové, Britové a další.

foto: 3/2001 (60 x 40 cm)

Osvětim – Březinka

Torzo budovy krematoria č. 2 s plynovou komorou v podzemí

2. listopadu 1944 bylo ukončeno zabíjení vězňů cyklonem B v Březince. 1. prosince 1944 začala na Himmlerův rozkaz likvidace plynových komor a krematorií v Březince.

17. ledna 1945 bylo 60 000 zbylých vězňů vypraveno na pochody a transporty smrti, směřující do koncentračních táborů v Říši. V táboře zůstalo asi 7000 nemocných a slabých vězňů, neschopných transportů, bez jídla a pití. Mnoho z nich zemřelo ještě před příchodem Sovětské armády, další po osvobození.

27. ledna po poledni vstoupili průzkumné oddíly 60. armády 1. Ukrajinského frontu do tábora Osvětim I a v 15. hodin do tábora v Březince.